

NACIONALNA PLATFORMA

ZA ROME

**PRIROČNIK O PREPOZNAVANJU
ZGODNIH IN PRISILNIH POROK V
ROMSKI SKUPNOSTI IN
O UKREPANJU V TEH PRIMERIH**

NACIONALNA PLATFORMA

PRIROČNIK O PREPOZNAVANJU ZGODNJIH IN PRISILNIH POROK V ROMSKI SKUPNOSTI IN O UKREPANJU V TEH PRIMERIH

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD ZA NARODNOSTI

Operacijo delno financira Evropska unija
Program za pravice, enakost in državljanstvo

**Priročnik o prepoznavanju zgodnjih in prisilnih porok v romski skupnosti
in o ukrepanju v teh primerih**

Založil: Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti

Financer: Evropska unija, Program za pravice, enakost in državljanstvo
in Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti

Lektoriranje: Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije, Sektor za prevajanje

Naslovnica: Shutterstock

Tisk: Prima IP d.o.o.

Prelom: Prima IP d.o.o.

Naklada: 500

Ljubljana, 2021

ZAHVALA SODELUJOČIM

Za sodelovanje in prispevanje pri nastajanju Priročnika o prepoznavanju zgodnjih in prisilnih porok v romski skupnosti in o ukrepanju v teh primerih se zahvaljujemo naslednjim posameznikom in institucijam (po abecednem vrstnem redu):

- **Natalija Djoković** (Društvo Mozaik – društvo otrok),
- **Barbara Goričan** (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti),
- **Jožef Horvat Sandreli** (Svet romske skupnosti Republike Slovenije),
- **Petra Hribar Habjan** (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti),
- **dr. Tadeja Jelovšek** (Center za izobraževanje v pravosodju)
- **Jasna Jeram** (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti),
- **Alenka Klepac** (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport),
- **Mirjam Kline** (Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije),
- **Polona Kovač** (Društvo Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi),
- **mag. Darja Kuzmanič Korva** (Skupnost centrov za socialno delo Slovenije)
- **Andreja Lang** (Ministrstvo za pravosodje),
- **mag. Marko Lemaic** (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti),
- **Katarina Meden** (Društvo Mozaik – društvo otrok),
- **Janja Rošar** (Svet romske skupnosti Republike Slovenije),
- **Monika Sandreli** (Svet romske skupnosti Republike Slovenije),
- **Vinko Stojnšek** (Generalna policijska uprava, Uprava kriminalistične policije, Sektor za splošno kriminaliteto, Oddelek za mladoletniško kriminaliteto),
- **Katarina Tinauer** (Center za socialno delo Osrednja Slovenija – zahod),
- **Cveto Uršič** (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti),
- **Manuel Vesel** (Generalna policijska uprava, Policijska akademija, Center za raziskovanje in socialne veščine).

Seznam pogosto uporabljenih kratic in okrajšav

CSD Center za socialno delo

DZ Družinski zakonik

KCM Krizni center za mlade

KZ-1 Kazenski zakonik

RS Republika Slovenija

PRIROČNIKU NA POT

Zgodnje in prisilne poroke v romski skupnosti so tabu tema, o kateri se tako v strokovnih kot v akademskih krogih še vedno le redko govori glasno, in to kljub dejstvu, da se s tovrstnimi dejanji, ki v prezgodnjo odraslost potisnejo mladoletne romske deklice, kršijo vsi temeljni členi Konvencije o otrokovih pravicah. Toda tudi o neprijetnih stvareh, predvsem tistih, ki v temelju kršijo temeljne pravice otrok, je treba govoriti glasno. Le tako lahko dosežemo, da bi se okolica, v kateri živijo ti otroci, pravilno in odgovorno odzvala, s čimer bi zaščitili vsakega posameznega otroka ter mu omogočili varno in srečno otroštvo. Poslanstvo družbe, ki jo soustvarjamo vsi, mora temeljiti na varovanju njenih najšibkejših členov, kar otroci zagotovo so. Med te otroke spadajo tudi romske deklice, ki se jim z zgodnjo in prisilno poroko, ta največkrat ne pomeni uradne poroke, kruto odvzamejo sanje in ukrade otroštvo, s tem pa tudi možnost razvoja na vseh pomembnih življenjskih področjih. Z zgodnjo in prisilno poroko so obsojene na osamljeno življenje med štirimi stenami, kjer opravljajo predvsem vlogo matere in gospodinje. Ujete so v začarani krog rojevanja, skrbi za otroke, gospodinjenja in poniževanja ter obsojanja okolice, brez možnosti, da bi usodi, ki so jo zanje izbrali drugi, lahko ušle.

Z željo, da bi tudi tem deklicam omogočili sanjati, in z upanjem zreti v prihodnost, predvsem pa, da bi imele možnost srečnega in brezskrbnega otroštva, šolanja ter uresničevanja velikih in majhnih želja, ki tlijo v njih, naj bo *Priročnik o prepoznavanju zgodnjih in prisilnih porok v romski skupnosti in o ukrepanju v teh primerih* podlaga za strokovno delo vseh, ki prihajajo v stik z njimi. Zavedati se moramo, da zgodnje in prisilne poroke lahko prepoznavamo in preprečujemo le z medsebojnim sodelovanjem in strokovno podporo, s takim ravnanjem pa dovolimo tudi tem deklicam, katerih usoda bi bila sicer zapečatenata, živeti in sanjati.

Mag. Stane Baluh

direktor Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti

KAZALO

1 UVOD	1
2 PREPOZNAVANJE ZGODNIH IN PRISILNIH POROK ZNOTRAJ ROMSKE SKUPNOSTI	3
2.1 Beg romskih otrok v škodljiva okolja (zgodnje poroke)	3
2.2 Prisilne poroke v romski skupnosti	5
3 PRAVNE PODLAGE ZA OBRAVNAVO PROBLEMATIKE	7
3.1 Družinska razmerja	7
3.1.1 Posebno varstvo otrok in ukrepi za varstvo koristi otroka	8
3.1.2 Enakost žensk in moških v zakonski zvezi	11
3.2 Preprečevanje nasilja v družini	12
3.2.1 Posebno varstvo otrok, starejših oseb in invalidov	12
3.2.2 Preprečevanje nasilja nad ženskami – Istanbulska konvencija	12
3.2.2 Naloge centrov za socialno delo	13
3.2.3 Ukrepi sodišča, stvarna pristojnost	14
3.2.4 Postopek odločanja sodišča, brezplačna pravna pomoč in prepoved mediacije	14
4 UKREPANJE INSTITUCIJ V PRIMERIH ZGODNIH IN PRISILNIH POROK	17
4.1 Šole in zdravstvene ustanove	17
4.2 Pristojnosti centrov za socialno delo	17
4.2.1 Primeri postopkov obravnave	18
4.3 Elementi kaznivih dejanj in njihova obravnava na policiji	23
4.3.1 Primeri postopkov obravnave	25
4.4 Inkriminacija zunajzakonske ali druge podobne skupnosti z mladoletno osebo v kazenski zakonodaji	26
4.4.1 Ministrstvo za pravosodje	26
4.4.2 Vrhovno državno tožilstvo	27
5 PREVENTIVNI UKREPI IN AKTIVNOSTI ZA PREPREČEVANJE ZGODNIH IN PRISILNIH POROK	33
5.1 Aktivnosti policije na preventivnem področju	33
5.2 Ozaveščanje Romov in odgovornost staršev	34
6 KREPITEV MEDINSTITUCIONALNEGA SODELOVANJA NA DRŽAVNI IN LOKALNI RAVNI	37
6.1 Krepitev posvetovalnega procesa na državni ravni z nadaljevanjem in nadgradnjo Nacionalne platforme za Rome (Siforoma)	37
6.2 »Ad hoc« delovna skupina Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti	39
7 ZAKLJUČEK	41
8 OBLIKE POMOČI	43
9 VIRI	45
10 PRILOGA	47

1 UVOD

V prvi polovici dvajsetega stoletja so bile zgodnje poroke deležne malo zanimanja modernih gibanj za zaščito pravic žensk in otrok. Proučevanja prakse zgodnjih porok z vidika kršitev človekovih pravic tako rekoč ni bilo. Do danes se je večina študij učinkov zgodnjih porok usmerjala predvsem na prezgodnje spolne odnose, zgodnjo nosečnost in prekinitev šolanja. Potrebne je še veliko dela, da bi analizirali vse vidike te prakse, saj zgodnje poroke kršijo tako rekoč vse člene Konvencije o otrokovih pravicah, po kateri bi vsak otrok moral imeti pravico svobodno izraziti svojo voljo ter biti zaščiten pred zlorabami in izkoriščanjem.

Na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti že vrsto let spodbujajo, podpirajo in razvijajo programe ter projekte, v okviru katerih izvajajo različne aktivnosti na področju socialnega vključevanja in opolnomočenja ranljivih skupin prebivalcev. Da bi čim boljše razumeli kompleksnost pojavov prisilnih¹ in zgodnjih porok, je ministrstvo prosilo izvajalce v svoji mreži za pojasnila in razlago, kako prepoznavajo in obravnavajo ta dva pojava. Informacije in ugotovitve različnih izvajalcev in deležnikov (izvajalcev različnih socialnovarstvenih programov, nevladnih organizacij, lokalnih oziroma regionalnih organov in služb državne uprave idr.), ki na terenu delajo na področju opolnomočenja, socialnega vključevanja ter izboljševanja socialnoekonomskega položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti, živečih v Republiki Sloveniji, jasno kažejo, da so zgodnje in prisilne poroke znotraj romskih skupnosti še vedno prisotne.

Pri »porokah« po navadi ne gre za poroko v pomenu uradne registracije na upravni enoti ali za poroko z vidika spregleda starosti, temveč ta izraz pri romski populaciji opredeljuje prvi spolni odnos med mladostnikoma. V obeh primerih gre za pojav, ki nedvomno lahko povzroči veliko škode v posameznikovem (v večini primerov, vendar ne izključno, so to (mlajša) dekleta) oziroma posameznikovem duševnem in posledično osebnostnem razvoju (v procesu odrasčanja) ter tudi na področju njenega oziroma njegovega zdravja.

Zgodnji poroki praviloma neizbežno sledita opustitev šolanja in zgodnja nosečnost, kar je nevarno tako za bodočo mamo kot za njenega otroka. Po navedbah Unicefovega raziskovalnega centra Innocenti² je smrt, povezana z nosečnostjo, vodilni vzrok smrtnosti deklet, starih 15–19 let (poročenih ali neporočenih) po vsem svetu.

Z odhodom v drugo družino, ko se deklica preseli k možu in njegovi družini, se prekine njeno obdobje mladostništva, saj ne glede na njeno starost in predvsem ne glede na njene sposobnosti in zrelost z odhodom postane odrasla z vsemi obveznostmi. Ta dekleta stike z matično družino pogosto popolnoma prekinajo ali vsaj zelo omejijo, same ali pod pritiski nove »družine«. Zelo pogosto so žrtve nasilja s strani partnerja in njegove družine, saj so v novem okolju dejansko popolnoma odvisne od partnerjeve družine, kar povečuje možnosti za podrejen položaj »neveste«.

Nekateri romski otroci tudi sami vzpostavijo stik (tako v živo kot po spletu) in izrazijo željo po poroki. Tudi v teh primerih se poroka odvije po enakem protokolu (dogovor družin, kupnina, spolna zloraba, posilstvo) in prinaša enake škodljive posledice. Zato pri obravnavi porok ne bi smelo biti ključno osredotočenje na voljo otroka, temveč na posledice.

Pomembno je, da vsi strokovnjaki v pomagajočih poklicih razumejo, da otroci niso zreli za sprejemanje takšnih odločitev.

Pri obeh pojavih se po ugotovitvah organov pregona pojavi tudi nevarnost, da osebe, ki so podvržene kateremu od navedenih pojavov, postanejo žrtve kaznivih dejanj (oziroma njihovih posledic), a se tega zaradi svoje mladosti in neizkušenosti niti ne zavedajo. Glede na to, da so v veliki večini primerov žrtve navedenih pojavov deklice in da je velika večina romskih skupnosti še vedno izrazito patriarhalna, kar postavlja Rominje vseh generacij v še ranljivejši položaj, se kot nujna kaže potreba po namenjanju dodatne pozornosti področju izobraževanja romskih otrok in žensk, njihovemu opolnomočenju ter seznanjanju s pravicami in možnostmi, ki jim jih za njihov osebni, ekonomski in socialni razvoj omogoča državna ureditev.

Prisilne in zgodnje poroke so kršenje osnovnih človekovih pravic in oblika nasilja nad ženskami in otroki, ki ima negativne posledice za posameznike, družine in celotno družbo. Zavedati se je treba, da gre za škodljivo prakso, ki je ne moremo sprejeti kot običaj ali del kulture določenih družbenih skupin.

Upošteva vse navedeno, s ciljem odpravljati vzrok za tovrstne pojave in jih preprečevati, se kot nujno potrebno kaže poglobljeno, usklajeno in povezano delovanje vseh pristojnih organov in služb tako na terenski kot sistemski ravni, in sicer na področju preprečevanja tovrstnih dejanj, spremljanja okoliščin, ki bi lahko vodile do njih ali opozarjale na možnost, da lahko pride do pojava takega dogodka, pa tudi na področju rehabilitacije žrtev tovrstnih pojavov.

Urad za narodnosti, ki med drugim vodi »ad hoc« delovno skupino na temo zgodnjih in prisilnih porok znotraj romske skupnosti in projekt Nacionalna platforma za Rome, v okviru katerega je bilo organiziranih več posvetov na to temo, je od ključnih organizacij in pristojnih institucij zbral prispevke za pripravo tega priročnika o prepoznavanju zgodnjih in prisilnih porok v romski skupnosti in o ukrepanju v teh primerih. Priročnik je torej namenjen informiranju in ozaveščanju javnih uslužbencev in drugih deležnikov, ki delajo s pripadniki in pripadnicami romske skupnosti, živečimi v Republiki Sloveniji, o različnih vidikih obravnave obeh pojavov. Priročniku bodo sledila strokovna izobraževanja in posveti s strokovnimi delavci v regijah oziroma okoljih, kjer zaznavamo to problematiko.

1 Za poimenovanje te prakse se uporablja mednarodno uveljavljen izraz prisilna poroka (angl. forced marriage), kot je bil uporabljen tudi v končnem poročilu Inštituta RS za socialno varstvo: Prisilne poroke romskih deklic (2014). KZ-1 v 132.a členu govori o »prisilni sklenitvi zakonske zveze ali vzpostavitvi podobne skupnosti«.

2 Dostopno prek: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest7i.pdf>.

2 PREPOZNAVANJE ZGODNJIH IN PRISILNIH POROK ZNOTRAJ ROMSKE SKUPNOSTI

2.1 BEG ROMSKIH OTROK V ŠKODLJIVA OKOLJA (ZGODNJE POROKE)

Družinski zakonik (v nadaljevanju: DZ)³ v 5. členu otroka opredeli kot osebo, »ki še ni dopolnila 18 let, razen če je že prej pridobila popolno poslovno sposobnost«; nato v 24. členu⁴ določa, da »zakonske zveze ne more skleniti otrok«⁵ – zato je uradnih porok oziroma zakonskih zvez med Romi, sklenjenih pred matičarjem ali v cerkvah, zelo malo.

Za celotni poselitveni prostor romske skupnosti v Republiki Sloveniji je značilen pojav neformalnega sklepanja zakonskih zvez med mladimi v skupnosti, »porok po romsko«, do katerih pride kmalu po tem, ko fantje in dekleta spolno dozori (od 12. do 14. leta starosti), in so »zapečateni« s prvim spolnim odnosom med fantom in dekletom. Po podatkih in ocenah s terena »poroke po romsko« niso enako pogoste po celotnem poselitvenem prostoru Romov v Sloveniji⁶ in tudi znotraj okolij, kjer se pojavljajo,⁷ niso prisotne v primerljivem obsegu, temveč obstajajo krajevne razlike, zato je bolj kot o običaju primerneje govoriti o pojavu oziroma fenomenu. Različen odnos do pojava znotraj lokalnih romskih skupnosti in samih družin znotraj le-teh kaže na to, da ne gre za splošno razširjen medgeneracijski fenomen, temveč za pojav, ki je bolj vezan na življenjske razmere in položaj posameznika oziroma posameznice. Pogosto si s tako »poroko«, zgodnjim starševstvom in številnimi otroki lahko zagotovijo določene denarne pravice iz javnih sredstev, ki izboljšajo njihov življenjski (tj. finančni) položaj.

Podatki s terena kažejo, da se sklepanje »porok po romsko« v veliki večini primerov dogaja med mladostniki oziroma otroki približno podobne starosti, za katere se ocenjuje, da so zaradi podobne starosti na podobni stopnji čustvene zrelosti. Spoznavanje med mladimi »bodočimi zakonci« vse pogosteje poteka po družbenih omrežjih. V romskih naseljih imajo pomembno vlogo pri spoznavanju in tovrstnem poročanju mladih nočne zabave, ki se jih udeležujejo tudi otroci oziroma mladoletni.

»Poroka po romsko« navadno poteka bodisi tako, da fant in dekle za kratek čas skupaj pobegneta, po njuni vrnitvi se sklepa, da sta v tem času imela spolni odnos, in se nato začne par obravnavati kot poročen; pogosto dekle pobegne k fantu oziroma z njim k njegovemu sorodstvu in se z njim »poroči« tako, da ima z njim spolni odnos.

Večina zgodnjih porok se zgodi brez uporabe kontracepcije, zaradi česar pogosto že pred polnoletnostjo pride do zgodnje oziroma mladoletniške nosečnosti in materinstva. Poročila s terena kažejo na močno prisotno miselnost, da se zaradi otroka izboljša finančni položaj

družine in je zato nosečnost z vidika »mladoporočencev« zaželeno stanje. Tako družina pridobi socialne transferje iz državnega proračuna, kamor sodi npr. starševski dodatek po rojstvu otroka, višji znesek denarne socialne pomoči, otroški dodatek za otroka, oziroma se ji transferji povišajo. Hkrati podatki s terena kažejo na to, da je prezgodnje starševstvo pogosto razlog, da mladi starši ne obiskujejo več osnovne šole za odrasle, kar ima močan negativni učinek na njihovo funkcionalno pismenost in zmanjša njihove možnosti za pridobitev zaposlitve.

Pomembni prepoznavni znaki, ki jih je treba spremljati, saj nakazujejo oziroma opozarjajo na to, da bi lahko prišlo do bega mladoletne osebe (praviloma deklice) v škodljivo okolje, so:

- družina morebitne žrtve je znotraj romske skupnosti finančno slabše situirana;
- v družini morebitne žrtve so se zgodnje poroke že dogajale oziroma pojavljale (v družini se zgodnje poroke ne obravnavajo oziroma razumejo kot sporne oziroma se razumejo kot nekaj običajnega);
- v družini morebitne žrtve so opaženi znaki zanemarjanja otrok, nasilja v družini ter zasvojenosti (alkohol, prepovedane droge ipd.);
- pasivna vloga staršev pri vzgoji otrok (nemoč pri vzgoji otrok, pomanjkanje znanja glede razvojnih potreb otrok in mladostnikov, neznanje glede postavljanje meja, odsotnost in nedoslednost pri sami vzgoji otrok);
- številčnost družine (morebitne žrtve), kjer bivanjske razmere ne omogočajo zasebnosti, zato je morebitna žrtev vseskozi v stiku s spolnostjo kot zelo prisotnim delom življenja;
- morebitna žrtev je zgodaj zaključila šolanje, druženje z vrstniki ji postane smisel življenja v romskem naselju in ni vključena v sisteme, ki obvladujejo otroštvo in mladost;
- otrokova osrednja pozornost se iz dela za šolo in običajnega vrstniškega druženja preusmeri v izražanje njene/njegove odraslosti in potrebe po tem, da zaživi spolno življenje;
- otroci spremenijo način oblačenja, ki postane bolj izzivalen, uporabljajo ličila in se vedejo bolj dostopno.

Najbolj ranljiva skupina so:

- otroci in mladoletniki, katerih starši zanemarjajo svoje starševske dolžnosti ter ne podpirajo prizadevanj šole, vrtca in drugih podpornih programov za pomoč, da bi njihovi otroci vztrajali v šoli in imeli do šole odgovoren odnos;
- otroci in mladoletniki iz družin, kjer je oče umrl ali se preselil k drugi partnerki in pustil prejšnjo partnerko samo z otroki;
- otroci in mladoletniki, ki se spoprijemajo s prevzemanjem vzorcev vedenja (zgodnje poroke), ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Med njimi so najbolj ogrožena skupina mladoletna dekleta iz socialnoekonomsko in izobrazbeno šibkih družin na začetku adolescence, ki živijo najnižje pod pragom revščine ter niso poučena ne o pomenu spolnosti ne o kontracepciji.

2.2 PRISILNE POROKE V ROMSKI SKUPNOSTI

Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo je leta 2014 objavil raziskavo **Prisilne poroke romskih deklic**⁸. Po objavi in predstavitvi ugotovitev te raziskave se je sicer začelo krepiti zavedanje pristojnih institucij o potrebi po usklajenem, vodenem, zlasti pa v korist otrok usmerjenem delovanju in odločanju, vendar številni izzivi na tem področju ostajajo.

Podatki s terena kažejo, da so primeri prisilnih porok med Romi in Rominjami, ki prebivajo v Republiki Sloveniji, še vedno prisotni, vendar ne povsod enako pogosto. Tovrstne prakse so bolj prisotne v poselitvenih jedrih romske skupnosti na območju severovzhodne Slovenije in veliko manj zaznane na romskih poselitvenih prostorih v jugovzhodni Sloveniji ter Pomurju.

Ena od najpogostejših vlog, ki jo imajo prisilne poroke, je »povezovanje« družin zaradi krepitve njihovega socialnega položaja znotraj skupnosti, prestiža in ekonomskih razlogov. K dejstvu, da je prisilnih porok v poselitvenih jedrih romske skupnosti na območju severovzhodne Slovenije več, prispevajo tudi posebnosti tradicij okolij (Kosovo in Republika Severna Makedonija), iz katerih so se priselili Romi in Rominje na navedeno območje, ter kultura in običaji iz teh okolij, ki jih ohranjajo. V postopku izvedbe prisilne poroke se o zvezi brez vednosti in/ali soglasja bodočih zakoncev najprej dogovorijo starešine skupnosti in družinski vodje na spoznavnem obisku fantovih staršev s starši (bodoče) neveste na njihovem domu. Srečanje se zgodi večkrat, preden se sklene dogovor. Dogovor zajema različne pogoje, odvisno od interesov družin.

Družine se med seboj dogovorijo za poroko, ker pa so osebe mladoletne, se zgolj preselijo v skupno gospodinjstvo in z uradno poroko čakajo, da dopolnijo 18 let.⁹

V severovzhodni Sloveniji je opazen trend, da mladi fantje večinoma dobivajo neveste iz držav nekdanje Jugoslavije, medtem ko se deklice poročajo v romske družine oziroma skupnosti v starejših članicah Evropske unije (Francija, Avstrija in Nemčija) (povzeto po Djoković, Đogić, Kožman, Meden, Radešić, Zaviršek, 2019, str. 28).

Poročila s terena o prisilnih porokah kažejo, da gre za pojav, ki se iz okolja izvira/porekla s prinesenimi tradicijami in običaji prenaša s starejših generacij na mlajše. Pri tem ima pomembno vlogo razširjeno družinsko in družbeno okolje, ki ohranja zgolj minimalne stike z večinskim prebivalstvom ter s prenosom lastnega/vzporednega sistema pravil in vrednot skupnosti v obstoječi obliki, tudi ob ohranjanju za posameznike škodljive prakse prisilnih porok, omogoča nadaljnje preživetje.

Ker je organizacija življenja romskih družin še vedno zelo hierarhična in patriarhalna, imajo vodje družin in očetje še vedno velik vpliv na odločitev otrok o izboru partnerja. Na drugi strani tudi slab ekonomski položaj romske družine sili v prisilne poroke, saj se tako povežeta dve družini, ki skupaj lažje preživita.

Pomembni socialni oziroma družinski dejavniki tveganja, značilnosti oziroma okoliščine, ki jim je treba nameniti posebno pozornost oziroma jih spremljati, saj nakazujejo na večjo možnost, da bi zaradi njih lahko prišlo do prisilne poroke, so:

- slab ekonomski položaj družine (družine z veliko otroki, ki živijo v slabih bivanjskih razmerah);
- nizek družbeni položaj družine v širši hierarhiji lokalne romske skupnosti;
- brezposelnost, neizobraženost in nepismenost staršev;
- nestimulativno družinsko okolje, ki otrok ne spodbuja k vključevanju v izobraževalni proces, ter posledični izpad mladostnikov oziroma otrok iz vseh sistemov, ki oblikujejo otroštvo in mladost;
- pripadnost skupnostim, ki so tovrstne prakse kot del kulture oziroma običajev prinesle s seboj iz okolij (npr. Kosovo in Republika Severna Makedonija), iz katerih so se priselili v Slovenijo.

Najbolj ogrožena skupina so vsi tisti mladi Romi in Rominje, ki izpadejo iz vseh treh sistemov, ki spremljajo in sooblikujejo otroštvo in mladost: šolski sistem, trg dela in prostora kulturni sistem. Posledično so slabše izobraženi in socializirani od povprečja šola-jočega se večinskega prebivalstva; večjemu tveganju so izpostavljeni tudi mladi Romi in Rominje, ki se ne znajo oziroma ne zmorejo upreti avtoritetam (tj. staršem oziroma starešinam) v svoji družini.

3 Družinski zakonik (Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C in 200/20 – ZOOMTVI).

4 Ibid.

5 Izjemo opredeljuje drugi odstavek navedenega člena, ki določa: »Sodišče lahko zaradi utemeljenih razlogov dovoli sklenitev zakonske zveze otroku, ki je že dopolnil 15 let, če je dosegel tako telesno in duševno zrelost, da lahko razume pomen in posledice pravic in obveznosti, ki nastanejo s sklenitvijo zakonske zveze.«

6 Npr. v Pomurju je manj pogost kot v jugovzhodni Sloveniji.

7 Ponekod do pojava pride zaradi prigovarjanja razširjene ali ožje družine in okolice, medtem ko se drugje »prezgodnje« poroke zgodijo kljub njihovem nasprotovanju.

8 Dostopno prek: <https://www.irssv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>.

9 Po 18. letu starosti se uradno poročijo in uveljavljajo vse pravice, do katerih so skladno z notranjo zakonodajo upravičeni, ter v nekaterih primerih državljanstvo.

3 PRAVNE PODLAGE ZA OBRAVNAVO PROBLEMATIKE

3.1 DRUŽINSKA RAZMERJA

15. aprila 2019 se je v Republiki Sloveniji v celoti začel uporabljati Družinski zakonik. DZ celovito ureja materijo družinskih razmerij, in sicer zakonsko zvezo, zunajzakonsko skupnost, razmerja med starši in otroki, ukrepe za varstvo koristi otroka ter preživljanje, posvojitve, podelitev starševske skrbi sorodniku, rejništvo in skrbništvo za otroke in odrasle osebe, ki potrebujejo posebno varstvo. Poleg tega določa različne oblike pomoči države pri težavah v partnerskem in družinskem življenju.

DZ opredeljuje družino kot življenjsko skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice.

Starševska skrb

Celota pravic in obveznosti staršev do svojega otroka je v DZ poimenovana z izrazom starševska skrb, in ne več z izrazom roditeljska pravica. Po eni strani gre za obveznosti staršev do otroka, po drugi strani pa imajo prav takšne obveznosti tudi morebitni posvojitelji, ki sicer niso roditelji, so pa starši. Starševska skrb pripada obema staršema.

Izraz otrok

Izraz otrok DZ opredeljuje v skladu s 1. členom Konvencije o otrokovih pravicah, in sicer je po DZ otrok oseba, ki še ni dopolnila 18 let, razen če je že prej pridobila popolno poslovno sposobnost. S pridobitvijo popolne poslovne sposobnosti lahko posameznik veljavno sklepa civilnopravna razmerja.

Poslovna sposobnost

Poslovna sposobnost je sposobnost fizične osebe, da samostojno izjavlja voljo v pravnem prometu. Oseba pridobi popolno poslovno sposobnost s polnoletnostjo (to je, ko dopolni 18 let), ali če otrok pridobi popolno poslovno sposobnost pred polnoletnostjo (z odločitvijo sodišča).

Otrok, ki dopolni 15 let, doseže delno poslovno sposobnost in lahko v skladu z DZ sam sklepa pravne posle, če zakon ne določa drugače. Za sklepanje tistih poslov, ki bistveno vplivajo na otrokovo življenje pred polnoletnostjo ali po njej, je potrebno dovoljenje staršev, pri čemer se veljavnost pravnega posla, ki ga je otrok sklenil brez dovoljenja staršev, presoja po pravilih obligacijskega prava. Otrok, ki je dopolnil 15 let in je zaposlen, lahko razpolaga s svojo plačo. Pri tem mora prispevati za svoje preživljanje in izobraževanje.

DZ popolno poslovno sposobnost zahteva za sklenitev zakonske zveze in mladoletnost določa kot zadržek za veljavnost zakonske zveze. Sodišče lahko dovoli sklenitev zakonske zveze otroku, ki je že dopolnil 15 let (spregled mladoletnosti). Življenjska skupnost dveh mladoletnih oseb nima pravnih posledic zakonske zveze, kot to sicer velja za zunajzakonsko skupnost, določeno v 4. členu DZ.

3.1.1 Posebno varstvo otrok in ukrepi za varstvo koristi otroka

DZ v skladu z ustavno zagotovljenim posebnim varstvom otrok določa, da otroci uživajo posebno varstvo države vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok.

Kot posebno obliko varstva podrobneje opredeljuje posamezne institute družinskega prava (posvojitev, rejništvo, skrbništvo). V poglavju Ukrepi za varstvo koristi otroka določa sistem ukrepov za zaščito otrokovih koristi z opredelitvijo obveznosti države pri varstvu koristi otroka.

DZ določa splošno pooblastilo sodišča in centra za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) za izvedbo potrebnih dejanj in ukrepov, ki jih zahtevata varstvo in vzgoja otrok ali varstvo njegovih premoženjskih ter drugih pravic in koristi.

DZ tudi določa, da imajo starši pred vsemi drugimi pravico in obveznost varovati pravice in koristi svojega otroka, zato država izvede ukrepe za varstvo pravic in koristi otroka le takrat, ko starši te svoje pravice in obveznosti ne izvajajo ali je ne izvajajo v korist otroka.

Ukrepi za varstvo koristi otroka se lahko izvajajo, dokler otrok ne postane popolnoma poslovno sposoben, če ta zakonik ne določa drugače.

Načelo najmilejšega ukrepa

Ukrepe za varstvo koristi otroka v skladu z DZ izreka sodišče. Določeno je načelo najmilejšega ukrepa, in sicer je treba pri izbiri ukrepa za varstvo koristi otroka upoštevati dve omejitvi:

- izreče naj se ukrep, s katerim bodo starši čim manj omejeni pri izvajanju starševske skrbi, če je z njim mogoče dovolj zavarovati koristi otroka;
- predvsem naj se izreče ukrep, s katerim se otrok staršem ne odvzame, če je s tem ukrepom mogoče dovolj zavarovati koristi otroka.

Ogroženost otroka

Sodišče izreče ukrep za varstvo koristi otroka, če ugotovi, da je otrok ogrožen. Otrok je ogrožen, če je utrpel ali je zelo verjetno, da bo utrpel škodo, in je ta škoda oziroma verjetnost, da bo škoda nastala, posledica storitve ali opustitve staršev ali posledica otrokovih psihosocialnih težav, ki se kažejo kot vedenjske, čustvene, učne ali druge težave v njegovem odraščanju. Škoda iz prejšnjega odstavka zajema škodo na telesnem ali duševnem zdravju in razvoju otroka ali na otrokovem premoženju.

Ukrepi za varstvo koristi otroka so začasne odredbe, nujni odvzem otroka in ukrepi trajnejšega značaja. Izrekanje začasnih odredb in ukrepov trajnejšega značaja je v pristojnosti sodišč; nujni odvzem otroka izvede CSD.

V skladu z DZ je CSD pristojen izvesti nujni odvzem otroka (167. in 168. člen DZ), če je z verjetnostjo izkazana tako huda ogroženost otroka, da je njegove koristi mogoče zavarovati le s takojšnjim odvzemom otroka staršem. CSD odvzame otroka in ga namesti k drugi osebi, v krizni center, v rejništvo ali v zavod, še preden sodišče odloči o predlogu za izdajo začasnih odredb. CSD mora v 12 urah po odvzemu otroka predlagati sodišču izdajo začasnih odredb o odvzemu otroka. O predlogu za izdajo začasnih odredb mora sodišče odločiti takoj, najpozneje pa v 24 urah. Če CSD v roku iz prejšnjega odstavka ne predlaga izdaje začasnih odredb ali sodišče ne odloči o predlogu CSD-ja v roku iz prejšnjega odstavka ali zavrne izdajo začasnih odredb, se otrok takoj vrne staršem.

Pogoj za izdajo začasnih odredb (161. do 166. člen DZ) je verjetno izkazana ogroženost otroka. DZ primeroma našteva vrste začasnih odredb, in sicer:

- sme sodišče za varstvo koristi otroka izdati začasno odredbo, s katero je mogoče doseči začasno varstvo koristi otroka;
- odredbo, s katero otroka odvzame staršem in ga namesti k drugi osebi, v krizni center, v rejništvo ali v zavod;
- odredbo o vstopu v stanovanje ali druge prostore, v katerih se otrok nahaja, proti volji staršev;
- odredbo o prepovedi ali omejitvi stikov;
- odredbo o načinu izvajanja stikov;
- odredbo o vzgoji in varstvu otroka;
- odredbo o preživljanju otroka;
- odredbo o prepovedi prehoda državne meje z otrokom;
- odredbo o izselitvi nasilnega člana iz skupnega stanovanja;
- odredbo o prepovedi približevanja otroku osebam, ki ga ogrožajo;
- odredbo o zavarovanju na premoženju staršev ali otroka;
- odredbo o zdravniškem pregledu ali zdravljenju.

Sodišče lahko, upoštevajoč okoliščine posamičnega primera, izda tudi začasno odredbo, ki v tej določbi ni izrecno predvidena.

Če je bila začasna odredba izdana pred uvedbo postopka za izdajo sodne odločbe o vzgoji, varstvu in preživljanju otroka, o stikih, o izvajanju starševske skrbi ali o ukrepu za varstvo koristi otroka trajnejšega značaja, mora biti ta postopek uveden v sedmih dneh od izdaje

začasne odredbe. Če ta postopek ni uveden v sedmih dneh, sodišče ustavi postopek, in če je treba, razveljavi opravljena dejanja.

Ukrepi trajnejšega značaja (169. do 176. člen DZ) so v DZ taksativno naštet, in sicer:

- omejitev starševske skrbi;
- odločitev o zdravniškem pregledu ali zdravljenju;
- omejitev ali odvzem pravice do stikov;
- odvzem otroka staršem;
- namestitev otroka v zavod;
- odvzem starševske skrbi.

Pri vsakem ukrepu je določeno trajanje ukrepa, določeno je tudi stalno preverjanje utemeljenosti nadaljnjega izvajanja ukrepa in zavezuje CSD, da predlaga prenehanje izvajanje ukrepa, nadomestitev ukrepa z drugim ali podaljšanje že izrečenega ukrepa, kadar meni, da je to otroku v korist. Enako lahko odloči sodišče po uradni dolžnosti. Pravnomočno sodno odločbo o ukrepu za varstvo koristi otroka sodišče pošlje pristojnemu centru za socialno delo, ki spremlja izvajanje ukrepa. Ukrepi za varstvo koristi otroka trajajo največ toliko časa, kot to določa ta zakonik za posamezne ukrepe, razen če sodišče podaljša izrečeni ukrep.

Pri odločitvi o ukrepu za varstvo koristi otroka trajnejšega značaja sodišče upošteva mnenje CSD-ja. CSD pred odločitvijo sodišča o ukrepu trajnejšega značaja izdela načrt pomoči družini in otroku (170. člen), ki vsebuje opis stanja, potrebe otrok, možnosti družine, način spremljanja, oblike pomoči in opis izvedbe ukrepa. CSD lahko v načrt pomoči družini in otroku vključi program družinske terapije, psihiatrično zdravljenje, zdravljenje odvisnosti od alkohola ali nedovoljenih drog ter druge zdravstvene, izobraževalne in psihosocialne programe, če se zdi, da bodo starši po terapiji ali zdravljenju lahko znova prevzeli otrokovo vzgojo in varstvo, ali v drugih primerih, ko je to v korist otroka. Poročilo o izvajanju načrta pomoči se pošlje sodišču enkrat letno.

3.1.1.1 Stvarna pristojnost sodišč

Za odločanje o ukrepih za zaščito koristi otroka in za odločanje o drugih zadevah iz DZ, za katere je določena sodna pristojnost, so na prvi stopnji stvarno pristojna okrožna sodišča.¹⁰ V teh zadevah se uporabljajo pravila nepravdnega postopka, določenega v Zakonu o nepravdnem postopku¹¹.

3.1.1.2 Javno pooblastilo centrov za socialno delo pri varstvu koristi otroka

CSD v primeru pridobljene informacije o ogroženosti otroka v skladu s splošnim pooblastilom iz DZ pridobi vse potrebne informacije o otroku, njegovi družini ter okolju, kjer je, in pripravi oceno ogroženosti otroka. Če ni potreben postopek za izvedbo ukrepov za varstvo koristi otroka, CSD staršem predlaga vključitev v katero od socialnovarstvenih storitev, določenih v Zakonu o socialnem varstvu¹².

CSD v skladu z 49. členom Zakona o socialnem varstvu opravlja nalogo interventne službe, ki posreduje v vseh nujnih in neodložljivih primerih na podlagi obvestila policije v primerih ogroženosti otroka, zaznanega nasilja v družini, kadar oseba, ki nima popolne poslovne

spособnosti, ostane brez varstva in oskrbe ali gre za starejšo osebo, ki je brez svojcev in se znajde v hudi stiski.

V skladu z načelom najmilejšega ukrepa CSD lahko presodi, da je mogoče otrokove koristi zavarovati z ukrepom omejitve starševske skrbi. Če tako ni mogoče dovolj zavarovati koristi otroka, uporabi katerega od drugih ukrepov trajnejšega značaja.

Če CSD presodi, da je z verjetnostjo izkazana tako huda ogroženost otroka, da je njegove koristi mogoče zavarovati le s takojšnjim odvzemom otroka staršem, izvede nujni odvzem in izvede vsa zakonsko določena nadaljnja dejanja.

Skupnost centrov za socialno delo Slovenije je junija 2017 sprejela **Usmeritve in priporočila za delo strokovnih delavcev CSD v primerih begov mladoletnic in mladoletnikov v škodljiva okolja** (glej prilogo 1). Smernice se uporabljajo v vseh primerih, ko CSD ali interventna služba prejme informacijo, da je mladoletnica ali mladoletnik v okolju, kjer so starši onemogočeni pri izvajanju starševske skrbi.

3.1.2 Enakost žensk in moških v zakonski zvezi

Skladno s Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk mora država ženskam na temelju enakosti žensk in moških zagotoviti:

- enako pravico do sklenitve zakonske zveze,
- enako pravico do svobodne izbire zakonca in sklenitve zakonske zveze po svobodni volji in ob popolnem soglasju,
- enake pravice in odgovornosti v zakonu in ob razvezi,
- enake pravice in obveznosti do otrok ne glede na njihov zakonski stan,
- enake pravice, da svobodno in odgovorno odločajo o rojstvih otrok, kot tudi, da imajo dostop do informacij, izobraževanja in sredstev, ki jim omogočajo uresničevanje teh pravic,
- enake pravice in odgovornosti glede skrbništva, varuštva, upravljanja premoženja in posvojitve otrok,
- enake osebne pravice moža in žene, vključno s pravico do izbire priimka, poklica in zaposlitve, ter
- enake pravice v zvezi z lastništvom nad premoženjem.

Poleg tega morajo države zagotoviti, da zaroka ali poroka otroka nimata pravnih učinkov, da se določi najnižja dovoljena starost za sklenitev zakonske zveze ter uvede obveznost, da se zakonska zveza uradno registrira.

3.2 PREPREČEVANJE NASILJA V DRUŽINI

Zakon o preprečevanju nasilja v družini¹³ (v nadaljevanju: ZPND) opredeljuje izraz nasilje v družini, določa vlogo in naloge državnih organov, nosilcev javnih pooblastil, izvajalcev javnih služb in drugih izvajalcev storitev na področju socialnega varstva, zdravstva, vzgoje in izobraževanja, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter določa ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini.

3.2.1 Posebno varstvo otrok, starejših oseb in invalidov

ZPND določa posebno varstvo in skrb pred nasiljem, in sicer za mladoletne družinske člane (tj. otroke), pri čemer je otrok žrtev nasilja tudi, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja.

Posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči žrtvam so deležne starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase.

3.2.2 Preprečevanje nasilja nad ženskami – Istanbulska konvencija

Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (v nadaljevanju: Istanbulska konvencija) zahteva, da države pogodbenice sprejmejo ukrepe za spodbujanje in varovanje pravice vsakogar, posebej žensk, do življenja brez nasilja v javnem in zasebnem življenju. Država se mora vzdržati vsakega nasilnega dejanja nad ženskami in mora zagotoviti, da tako ravnajo tudi vsi akterji, ki delujejo v njenem imenu. Poleg tega je država zavezana k sprejetju ukrepov za uresničevanje dolžne skrbnosti za preprečevanje, preiskovanje, kaznovanje in povrnitev škode za nasilna dejanja, zajeta v konvenciji, ki so jih storili nedržavni akterji.

Vsi člani družbe, predvsem moški in fantje, naj dejavno prispevajo k preprečevanju vseh oblik nasilja. Kultura, običaji, vera, tradicija ali »čast« ne štejejo za opravičilo za kakršna koli nasilna dejanja. V središče je treba postaviti človekove pravice žrtev nasilja in posebno pozornost nameniti potrebam oseb, ki so ranljive zaradi posebnih okoliščin. Države naj spodbujajo spremembe v družbenih in kulturnih vzorcih vedenja žensk in moških z namenom izkoreniniti predsodke, običaje, tradicije in druge prakse, ki temeljijo na ideji manjvrednosti žensk ali na stereotipnih vlogah žensk in moških.

Skladno z Istanbulsko konvencijo mora država zagotoviti, da so prisilne poroke nične, razveljavljene ali razvezane brez nepotrebnega finančnega ali upravnega bremena za žrtve. Naklepno dejanje prisiljenja odraslega ali otroka v poroko mora biti opredeljeno kot kaznivo dejanje, kakor tudi naklepno dejanje zvesti osebo na ozemlje druge države, v kateri nima prebivališča, z namenom prisiliti jo v poroko. Poleg tega morajo države zagotoviti, da žrtve prisilnih porok, ki so zaradi tega privedene v drugo državo in so zaradi tega izgubile prebivališče v državi, v kateri običajno prebivajo, to prebivališče znova pridobijo.

Države morajo tudi zagotoviti, da se v kazenskih postopkih zaradi nasilnih dejanj po konvenciji kultura, običaji, vera, tradicija ali »čast« ne štejejo za opravičilo za tako dejanje, kar velja zlasti za primer, ko naj bi žrtev prekršila kulturna, verska, družbena ali tradicionalna pravila ali običaje primerne vedenja.

3.2.2 Naloge centrov za socialno delo

Določena je dolžnost ravnanja za organe in organizacije za izvedbo vseh postopkov in ukrepov, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi, pri čemer morajo zagotoviti spoštovanje integritete žrtve. Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeleženk oziroma udeležencev postopka.

ZPND med nalogami organov med drugim določa naloge centrov za socialno delo. CSD nudi žrtvi in povzročitelju nasilja storitve po zakonu, ki ureja socialno varstvo (cilj obravnavanja je odprava neposredne ogroženosti in skrb za žrtvino dolgoročno varnost, odprava vzrokov oziroma okoliščin, v katerih prihaja do nasilja, prek reševanja njenih socialnih in materialnih bivanjskih razmer). Posebej skrbno obravnava primere nasilja, kjer je žrtev nasilja otrok, zlasti kadar gre za sum spolne zlorabe otrok. CSD lahko med drugim napoti povzročitelja nasilja v ustrezne socialnovarstvene, izobraževalne, psihosocialne ali zdravstvene programe, ki jih izvajajo organi in organizacije ter nevladne organizacije. Pri centru za socialno delo se za obravnavanje nasilja v družini ustanovi večdisciplinarni tim. Udeležba na timu je za vse vabljene obvezna.

CSD mora po proučitvi okoliščin primera žrtvi pomagati, kot je določeno v zakonu, ki ureja socialno varstvo, in oceniti, ali je treba oblikovati načrt pomoči žrtvi, ki ga oblikuje skupaj z žrtvijo. Načrt pomoči oblikuje, če je za vzpostavitev varnega okolja žrtve potrebno dlje časa trajajoče ukrepanje oziroma je potrebnih več ukrepov pomoči in v drugih primerih, če oceni, da je to potrebno.

Načrt pomoči se pripravi v okviru večdisciplinarnega tima. CSD pozove k sodelovanju v timu tudi druge organe in organizacije, ki so ali bodo v okviru področja svojega delovanja obravnavali žrtev oziroma povzročitelja nasilja, ter nevladne organizacije. Odgovorne osebe organov in organizacij, ki so pozvane k pripravi načrta pomoči, morajo zagotoviti sodelovanje predstavnikov organov in organizacij. Če je žrtev nasilja otrok, se v načrtu pomoči predvidijo tudi ukrepi za varstvo otroka po predpisih, ki urejajo družinska razmerja.

Služba za koordinacijo in pomoč žrtvam se oblikuje pri centru za socialno delo za zagotavljanje pomoči žrtvam nasilja, izvajanje interventne službe, povezovanje dejavnosti organov in organizacij ter spremljanje in analiziranje pojavov nasilja v družini ter vključuje interventno službo in krizne centre. Služba za koordinacijo in pomoč žrtvam izvaja storitve po Zakonu o socialnem varstvu, nujne ukrepe za varstvo otrokovih koristi po zakonu, ki ureja družinska razmerja, in druge naloge v skladu s predpisi.

3.2.3 Ukrepi sodišča, stvarna pristojnost

Sodišče lahko povzročitelju nasilja, ki je žrtev telesno poškodoval ali ji je prizadejal škodo na zdravju ali je drugače protipravno posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice, zlasti:

- prepove vstopiti v stanovanje, v katerem živi žrtev;
- prepove zadrževati se v določeni bližini stanovanja, v katerem živi žrtev;
- prepove zadrževati se in približevati se krajem, kjer je žrtev običajno (na primer delovno mesto, šola, vrtec ipd.);
- prepove navezovati stike z žrtvijo na kakršen koli način, vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo in tudi po tretjih osebah;
- prepove vzpostaviti vsakršno srečanje z žrtvijo;
- prepove objavljati osebne podatke žrtve, dokumentov iz sodnih in upravnih spisov in osebnih zapisov, ki se nanašajo na žrtev;
- odloči o prepustitvi stanovanja v skupni uporabi žrtvi.

Če ZPND ne določa drugače, sodišče izreče ukrep za največ 12 mesecev. Žrtev lahko poda predlog za podaljšanje trajanja izrečenega ukrepa pred iztekom roka, za katerega je bil ukrep izrečen. Sodišče lahko trajanje ukrepa podaljša večkrat, vendar vsakokrat za največ 12 mesecev, če ZPND ne določa drugače.

Za zagotavljanje varstva otrok lahko sodišče poleg navedenih ukrepov tudi:

- prepove prehod državne meje otroku, razen s posebej določeno osebo, organom ali organizacijo;
- predlaga odvzem osebnega dokumenta otroka v skladu z zakonom;
- prepove izdajo osebnega dokumenta otroku na podlagi vloge enega ali obeh staršev ali tretje osebe;
- prepove vročitev osebnega dokumenta otroka enemu ali obema staršema ali tretji osebi;
- odloči o nujnem zdravniškem pregledu otroka ali zdravljenju otroka in o drugih zdravstvenih posegih.

O ukrepih na podlagi ZPND (enako kot o ukrepih za varstvo koristi otroka na podlagi DZ) je na prvi stopnji določena stvarna pristojnost okrožnih sodišč. ZPND določa tudi krajevno pristojnost sodišče, in sicer je v postopkih po tem zakonu krajevno pristojno tudi sodišče, kjer ima žrtev stalno ali začasno prebivališče.

3.2.4 Postopek odločanja sodišča, brezplačna pravna pomoč in prepoved mediacije

Postopki po ZPND so nujni in prednostni. V postopkih po tem zakonu sodišče, kadar odloči po opravljenem naroku, izda odločbo v osmih dneh. V postopkih po tem zakonu je javnost izključena. V postopkih po tem zakonu je žrtev oproščena plačila sodnih taks. Sodišče v postopkih po tem zakonu odloča o stroških postopka po prostem preudarku.

Postopek po tem zakonu se začne na predlog žrtve. CSD lahko predlaga začetek postopka s soglasjem žrtve. Kadar je žrtev otrok, se postopek po tem zakonu začne na predlog otroka,

starejšega od petnajst let, staršev oziroma enega od staršev, če jim ni odvzeta roditeljska pravica, skrbnika ali CSD-ja.

Kadar je žrtev oseba, ki nima poslovne sposobnosti, se postopek po tem zakonu začne na predlog skrbnika ali CSD-ja. Predlog mora biti podan najpozneje v šestih mesecih, odkar je žrtev zadnjič utrpela telesno poškodbo ali ji je povzročitelj nasilja prizadejal škodo na zdravju ali je drugače posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice.

V postopkih za izrek ukrepov za zagotovitev varnosti žrtve je oseba, za katero je bila podana ocena o ogroženosti, upravičena do brezplačne pravne pomoči, ne glede na določbe zakona, ki ureja brezplačno pravno pomoč. Mnenje o ogroženosti osebe poda pristojni CSD. V postopkih, ki se vodijo zaradi vseh oblik nasilja, je alternativno reševanje sporov izključeno.

Sodišče o izrečenih ukrepih po tem zakonu takoj obvesti policijo in CSD ter vzgojno-varstveni ali vzgojno-izobraževalni zavod, ki ga otrok obiskuje. Če sodišče izreče ukrep glede izdaje, vročitve ali odvzema osebnega dokumenta, o tem takoj obvesti ministrstvo, pristojno za notranje zadeve.

10 Seznam okrožnih sodišč v Republiki Sloveniji je dostopen na spletni strani: http://www.sodisce.si/sodisca/sodni_sistem/okrozna_sodisca/.

11 Zakonu o nepravdnem postopku, Uradni list RS, št. 16/19.

12 Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19 in 189/20 – ZFRO).

13 Zakon o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 16/08, 68/16 in 54/17 – ZSV-H).

4 UKREPANJE INSTITUCIJ V PRIMERIH ZGODNJIH IN PRISILNIH POROK

4.1 ŠOLE IN ZDRAVSTVENE USTANOVE

Na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport ugotavljajo, da je ključnega pomena občutljivost strokovnih delavcev, da zgodaj opazijo spremembe v vedenju deklet in pravočasno ukrepajo. Posledice zgodnjih porok oziroma bega mladoletnih oseb v škodljiva okolja in prisilnih porok se med drugim odražajo v neobiskovanju pouka. Pomembno je, da kadar škodljive kulturne prakse trčijo ob otrokove pravice in veljavno zakonodajo na tem področju, šola ukrepa v okviru svojih pristojnosti, z občutkom in hkrati v skladu z zakonodajo, v korist uresničevanja otrokovih pravic in zagotavljanja možnosti za razvoj vseh njegovih zmogljivosti.

V nadaljnjo obravnavo problematike je treba poleg osnovnošolskega strokovnega osebja nujno vključiti tudi zdravstvene ustanove, ki imajo prav tako reden stik z mladimi in lahko hitro prepoznajo znake, ki kažejo na možnost ali obstoj tveganega ali škodljivega vedenja (npr. znake fizičnega nasilja, zgodnje nosečnosti itd.). Zelo je pomembna tudi njihova vloga pri ozaveščanju romskih staršev in tudi otrok.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je na srečanju z ravnateljmi osnovnih šol, v katere so vpisani romski učenci, sklenilo dogovor, da če se v šoli pojavi sum tovrstnih zlorab, šola obvesti policijo in pristojni CSD ter Inšpektorat Republike Slovenije za šolstvo in šport. Pomembno je, da se šola v primeru kakršnega koli suma nenavadnega ravnanja predvsem mladih deklet (večkratni izostanki, drugačno vedenje ipd.) poveže s centrom za socialno delo.

Ker so šole tako ravnale že doslej, posebni protokoli niso bili pripravljeni.

4.2 PRISTOJNOSTI CENTROV ZA SOCIALNO DELO

Večina deklet v jugovzhodni Sloveniji odide od doma k fantu prostovoljno. Prostovoljni odhod od doma otežuje preprečevanje zgodnjih porok, saj so večinoma obravnavane kot beg od doma, zaradi česar je delovanje institucij pri obravnavi te problematike usmerjeno predvsem v mladostnico, ki je odšla od doma, z namenom, da bi se vrnila domov. Taka obravnava pomeni osredotočenost na mladoletno osebo in njeno voljo ne glede na zakonske določbe, povezane s pravicami in omejitvami mladoletnih ter pravicami in dolžnostmi staršev kot njihovih zakonitih zastopnikov, ter popolnoma spregleda odgovornost odraslih, ki mladostnici tako vedenje omogočajo, ga spodbujajo in imajo od tega korist.

Centri za socialno delo zgodnje poroke oziroma beg mladostnika od doma obravnavajo v okviru nalog za obravnavo mladoletnikov s težavami v odraščanju. Aktivnosti so večinoma usmerjene v spodbujanje staršev, da bi šli iskat svojo hčer, in spodbujanje dekleta, da bi se vrnila domov oziroma v varno okolje. V primeru suma kaznivih dejanj CSD obvesti policijo. Vsem vpletenim se poskuša dati čim več informacij o škodljivosti vedenja, možnih rešitvah in morebitnih kazenskih sankcijah.

CSD ima možnost odvzeti otroka staršem (167. člen DZ – nujni odvzem), nakar ga sodišče z začasno odredbo lahko odda v zavod (168. člen DZ). Kadar dekle prebiva pri fantovih starših brez dovoljenja staršev, se poraja vprašanje, komu odvzeti otroka. Starši se trudijo po svojih najboljših močeh, da bi otroka – dekle zaščitili, zanj ustrezno poskrbeli, vendar jim otrok tega ne dovoli, tudi zato ne, ker ima podporo fantove družine. Sodišče bi dekle na predlog CSD-ja lahko oddalo v zavod zaradi vedenjskih motenj – konkretnije njenih psihosocialnih težav, ki se kažejo kot vedenjske, čustvene, učne ali druge težave v njenem odraščanju, če je ogrožena ona sama ali drugi otroci v družini in je le z njeno namestitvijo v zavod mogoče v zadostni meri zavarovati njene koristi ali koristi drugih otrok v družini (175. člen DZ), vendar se je tak ukrep pogosto izkazal kot neučinkovit in bi se razumel kot kaznovanje žrtve.

V skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah in Družinskim zakonikom (5. člen) se za otroka šteje vsako človeško bitje, mlajše od 18 let, zato soglasje za sklenitev zunajzakonske skupnosti, ki ga da mladoletna oseba, ne more biti pravo in polno. Poleg tega bi se morali postopki v zvezi z otroki voditi v njihovo največjo korist in sklenitev zunajzakonske skupnosti otroku ne more biti v korist.

4.2.1 Primeri postopkov obravnave

PRIMER 1 (MLADOLETNO DEKLE IN POLNOLETEN FANT):

Prva informacija o begu mladoletne deklice (14 let) je prišla od policije, na katero so se obrnili starši mladoletnice. Policija je ponoči obvestila interventno službo, da obravnavajo primer bega mladoletne deklice v škodljivo okolje. Takrat deklice še niso izsledili. Vzpostavljena sta bila dogovor o sodelovanju in izmenjava informacij.

Deklica je skrivaj pobegnila s fantom (polnoleten) neznano kam. Njeni starši so bili zelo zaskrbljeni in v stiski, med drugim tudi zato, ker so imeli o fantu (in njegovi družini) informacije, da »niso v redu«, fant naj bi bil problematičen in imel naj bi težave s čezmernim uživanjem alkohola, prav tako njegova družina. Fant oziroma fantova družina so izhajali iz romske skupnosti, vendar ne iz naše regije. Interventna služba je o zadevi takoj naslednji dan obvestila pristojno enoto CSD-ja. Takoj zjutraj so na CSD prišli tudi dekličini starši. V tistem trenutku se še vedno ni vedelo, kje je deklica.

Ves dan so potekali razgovori s starši, ki so bili namenjeni lajšanju njihove stiske, pomoči pri razmišljanju in raziskovanju, kje bi lahko bila deklica, dogovarjanju o ustreznem odzivu, potem ko bo deklica najdena. Starši so izražali strah, da bo deklica po vrnitvi domov znova

pobegnila, in v zvezi s tem potrebo, da deklica začasno prebiva v kriznem centru za otroke in mladostnike. Ves čas oziroma hkrati je potekalo tudi komuniciranje s policijo.

V dopoldanskem času je bila deklica najdena. CSD je sodeloval pri pogovoru policije z njo. Nato je izvedel razgovor z deklico ter skupni pogovor z dekličino mamo in deklico. Očeta je deklica odklanjala. Deklica je bila nameščena v krizni center za otroke in mladostnike.

V nadaljevanju je potekalo delo z deklico in starši. Pri tem je CSD sodeloval s kriznim centrom za otroke in mladostnike, dekličino šolo, policijo. Sodelovanje je potekalo tudi z mladinskim centrom, saj je bila želja deklice in staršev ter tudi ocena centra, da bi deklici koristilo, da se razširijo njene prostočasne dejavnosti.

Vzpostavljen je bil stik s fantom, s katerim je deklica pobegnila, z namenom ozaveščanja in opozarjanja na neustreznost njegovega vedenja in stikov z deklico. Deklica se je po določenem času vrnila domov, pomoč družini se je nadaljevala v obliki tedenskih pogovorov z deklico in starši ter sodelovanja s šolo. Deklica je bila vključena v aktivnosti mladinskega centra. Ne glede na vse aktivnosti in zagotovila deklice, da nima več stikov s fantom, je deklica po enem mesecu znova pobegnila z njim.

Znova sta bila aktivirana policija in CSD. Starši so tvorno sodelovali. Deklica se je naslednji dan, na prigovarjanje strokovne delavke CSD-ja in po pritisku policije na fanta, vrnila oziroma prišla na policijsko postajo. Znova so bili opravljeni pogovori, deklica se ni želela vrniti domov, tudi starši so izražali željo, da gre v krizni center. Glede na oceno stanja so se na centru za socialno delo odločili deklici pomagati pri namestitvi v najbolj oddaljeni krizni center za mlade (v nadaljevanju: KCM).

Znova so se povezali z dekličino osnovno šolo, ki je v nadaljevanju tudi sodelovala s KCM glede dekličinega šolskega dela. Potekalo je aktivno sodelovanje med KCM, centrom za socialno delo in starši, ki so se vključili tudi v svetovanje v okviru KCM, v katerega je bila deklica nastanjena. Po določenem času se je deklica vrnila domov, nadaljevalo se je delo z družino oziroma storitev pomoč družini za dom. Deklica je hodila v šolo in bila vključena v aktivnosti mladinskega centra.

Zgodba se je dejansko uspešno zaključila. K temu je najpomembneje prispevalo:

- deklica je ob neki priložnosti klicala fanta, ki je bil opit in nesramen do nje, tako je sama prepoznala, da fant ni primeren zanjo,
- o tem je iskreno poročala strokovni delavki CSD-ja, s katero sta vzpostavili dober zaupni in delovni odnos,
- deklici so se pojavile zdravstvene težave, zaradi katerih se med drugim tudi šola doma in potrebuje posebno pozornost.

Za zdaj gre za pozitivni zaključek navedenega primera. Zveza, ki jo je deklica vzpostavljala s fantom, bi se brez aktivnega sodelovanja staršev, CSD-ja in policije zagotovo zaključila drugače.

Pri begu mladoletnih romskih deklic v škodljivo okolje imajo zelo pomembno vlogo starši in vrednote, ki jim ti starši v okviru vzgoje sledijo. Brez tega je kakršno koli sodelovanje zunanjih institucij po večini zaman.

PRIMER 2 (MLADOLETNO DEKLE IN MLADOLETEN FANT):

Dekle se ni vrnilo iz šole in starši so obvestili policijo, da pogrešajo svojo hčer. Obvestili so tudi svoj pristojni CSD in CSD, pristojen za fanta. Med iskanjem hčere so se pogosto obračali za pomoč na oba CSD-ja in obe policijski postaji ter druge organizacije. Starši so od institucij pričakovali, da jim bodo hčer pripeljale nazaj domov. Navajali so, da hči pri tem fantu in njegovi družini ni prostovoljno, temveč pod prisilo. CSD je staršem nudil informacije in pomoč v obliki razbremenjevanja stiske. V zvezi z iskanjem hčerke so bili napoteni na policijo.

Policijska postaja iz kraja prebivanja fanta je po 15 dneh iskanja našla dekle in nato obvestila interventno službo CSD-ja, pristojnega za fanta, da je pogrešano dekle na policijski postaji. Pripeljal jo je fantov oče.

Strokovna delavka v interventni službi je na policijski postaji opravila razgovor z dekletom. Dekle je povedalo, da je pred približno 15 dnevi odšlo v šolo. Namesto da bi šla v šolo, se je v bližnjem lokalu sešla s fantom. Fanta so v njen kraj pripeljali njegovi starši. Par sta že nekaj mesecev, dekletovi starši so za zvezo vedeli in ji niso nasprotovali. S fantom sta se nato z javnim prevozom odpeljala v drugo mesto in si nato poiskala prevoz do kraja prebivanja fanta. Beg sta načrtovala. Ko sta prišla k fantu domov, je dekle poklicalo svoje starše in jim povedalo, da je dobro in kje je. Najprej so ji rekli, da lahko ostane pri fantu. Pozneje so ju njeni starši povabili, naj prideta s fantom živet k njim. Staršem je rekla, da bo pri fantu ostala še nekaj časa, da bo bolje spoznala njega in njegovo družino. Starši pa so ji povedali, da so prijavili policiji, da jo pogrešajo. Policisti so dekle iskali in pogosto hodili k fantovi družini. V času iskanja so dekletovi starši večkrat prišli na obisk k fantovi družini, da bi se pogovorili. Vsakič je upala, da bodo iskanje preklicali, vendar niso.

Svoj odnos s starši je opisala kot slab. Povedala je, da je bilo doma sicer v redu, v zadnjem času naj bi jo starši začeli pretepati, neprestano nadzirati ter ji očitati, da ima različne fante. Vpisa v srednjo šolo ji najprej niso dovolili, pozneje pa so si premislili. Starši so jo nazadnje pretepli pred nekaj tedni, in to tako, da je imela modrice. Povedala je, da želi ostati pri fantu, saj njegovi starši lepo skrbijo zanjo. Vztrajala je, da je pri fantu na lastno željo in ne zaradi groženj. Domov ni želela, ker se je bala, da jo bodo znova pretepli.

Na policijski postaji so bili prisotni tudi dekletovi starši, ki so v ločenem razgovoru povedali, da hči ne govori resnice, saj želi zaščititi svojega fanta in njegovo družino. Po njihovem mnenju je fantova družina prepričala njuno hčer, da govori tako grde stvari o njih, samo zato, da bi se sami izognili težavam. Strokovna delavka je staršem pojasnila možnost ukrepa nujnega odvzema otroka po Družinskem zakoniku in namen tega ukrepa – zaščita otroka, umik iz ogrožajočega okolja in preprečitev morebitne nadaljnje zlorabe. Starši so bili napoteni na pristojni CSD.

Strokovni delavki v interventni službi sta izdelali oceno trenutne ogroženosti na podlagi takrat znanih dejstev. Ocena ogroženosti je bila visoka, saj je šlo za mladoletno dekle, staro 15 let, ki je brez soglasja staršev odšla k prav tako mladoletnemu fantu. V okolju, kjer je prebivala po odhodu od doma, je bila velika verjetnost nezaščitenih spolnih odnosov med mladoletnimi. Dekle je do odhoda od doma redno obiskovalo srednjo šolo, potem pa je šolanje opustilo in obstajala je velika verjetnost, da ga ne bo nadaljevalo, če ostane v tem okolju. Stike z matično družino je zavračala, na svojo družino je bila jezna in jasno je povedala, da se domov ne želi vrniti, saj je bila žrtev fizičnega nasilja s strani staršev. Izrazila je strah, da bi jo doma ob vrnitvi znova fizično kaznovali. Fantova družina je dekle podpirala

v tem, da je odšlo od doma in se ni želelo tja vrniti. Bivanjske razmere v fantovi družini so bile neurejene in slabe. Fant je bil v preteklosti že obravnavan zaradi suma kaznivega dejanja. Dekletovi starši se niso strinjali s hčerinin prebivanjem pri fantu in njegovi družini, menili so, da jo fantova družina zadržuje pod prisilo.

Glede na zgoraj navedeno je bilo dekle z ukrepom nujni odvzem otroka nameščeno v KCM. CSD je na pristojno sodišče podal predlog za izdajo začasne odredbe za odvzem otroka. Strokovna delavka v interventni službi je nameravala s pomočjo registrirane službe za prevoz oseb pospremiti dekle v KCM, vendar je le-to pobegnilo iz avtomobila. O dogodkih in ukrepih je bil obveščen CSD, pristojen za dekle. Pristojno sodišče je sledilo predlogu CSD-ja in izdalo sklep, s katerim je bilo dekle staršem odvzeto in nameščeno v KCM. O begu dekleta je bila obveščena policija, znova je bilo sproženo iskanje pogrešane osebe.

Dan po odvzemu otroka staršem je CSD, pristojen za dekle, opravil razgovor z njenimi starši, ti so znova povedali, da navedbe hčerke o nasilju nad njo ne držijo. Starši so se strinjali z namestitvijo hčerke v zavod¹⁴. CSD, pristojen za dekle, je v sedmih dneh od podaje predloga za začasno odredbo podal predlog ukrepa trajnejšega značaja – namestitev otroka v zavod. Starši so pri sodišču podali pritožbo na sklep o začasni odredbi odvzema otroka. Sodišče je obravnavo razpisalo čez en mesec.

V tem času so se starši še naprej obračali na oba CSD-ja, obe policijski postaji, tudi na socialno inšpekcijo, občino ... V razgovorih sta oče in mati izražala skrb za hčerko, saj sta menila, da prebiva v zanjo škodljivem okolju. Navajala sta, da naj bi člani fantove družine uživali prepovedane droge, in prav te naj bi bile po mnenju staršev razlog, da je zavračala stike s svojo matično družino.

CSD, pristojen za fanta, je opravil razgovor s fantom. Fant je bil v razgovoru zelo zadržan, previden, ni se želel pogovarjati. Pogovoru o njuni zvezi se je izmikal. Povedal je, da bosta skupaj, dokler pač bosta, to je njuna stvar. O možnih posledicah ni razmišljal. Za možne negativne posledice, ki bi doletele njegovo dekle, ni pokazal zanimanja. Glede šolanja je povedal, da komaj čaka, da mu ne bo več treba hoditi v šolo.

CSD, pristojen za fanta, je opravil več razgovorov s fantovimi starši. Bili so seznanjeni, da so odgovorni za to, komu dovolijo, da živi z njunim sinom, in da ni prav, da dekle brez soglasja svojih staršev prebiva pri njih. Starši so zanikali, da bi sinovo dekle prebivalo pri njih. Povedala sta, da policija pogosto prihaja k njim in išče to dekle. Glede fantovih težav z obiskovanjem pouka in kaznivimi dejanji je oče povedal, da se je s sinom resno pogovoril. Starši so bili seznanjeni, da morajo obvestiti policijo, če bi bili v stiku z dekletom ali bi izvedeli, kje je.

Strokovni delavci obeh centrov za socialno delo so nekaj dni po neuspeli namestitvi dekleta v KCM skupaj s policijo opravili obisk na domu fantove družine. Stika z dekletom jim ni uspelo vzpostaviti. Pozneje so iz policijske postaje sporočili, da so dekle našli in pripeljali na policijsko postajo. Dekle je v razgovoru povedalo, da ga ni bilo pri fantu doma, ko so ga iskali, skrivalo se je pri drugi družini. Strokovni delavci CSD-ja so seznanili dekle s sklepom sodišča o odvzemu staršem in namestitvi v KCM. Povedala je, da o tem sklepu ni nič vedela. Domov se ni želela vrniti, želela pa si je izboljšati odnos s starši. Seznanjena je bila, da jo bodo strokovni delavci na podlagi sklepa sodišča pospremili v KCM, kjer bo imela možnost, da se umiri, razmisli o nastalem položaju in svojih željah za prihodnost. Dekle je povedalo, da trenutno razmišlja le o fantu. Seznanjena je bila, da pri fantu ne more ostati, saj je tam ogrožena. Razumela je, da ji starši in institucije želijo dobro, vendar ima

preveč rada svojega fanta, da bi spremenila svoje vedenje. Povedala je, da trenutno ne želi imeti stikov s svojimi starši, o razlogih ni želela govoriti. Znova je povedala, da so jo doma v zadnjem času topli, vendar o tem ni povedala nikomur razen prijatelji.

Starši so bili seznanjeni z razgovorom z njihovo hčerko in namestitvijo v KCM. Znova so zanikali nasilje nad hčerko. Povedali so, da so želeli hčerki omogočiti lepo otroštvo in lažje življenje. Hči je bila vesel otrok, dobro so se razumeli. V puberteti pa so se začele težave, njeno vedenje se je spremenilo. Zdaj so se starši počutili popolnoma vzgojno nemočne, saj na hčer niso imeli nobenega vpliva več. Želela sta si izboljšati odnos s hčerko in menila sta, da bi bila namestitev v zavod za hčer koristna, saj bi tako razmislila o posledicah svojega vedenja. V razgovoru so se starši strinjali z namestitvijo hčerke v KCM in prosili za pomoč pri tem, da bi ji v zavodu omogočili nadaljevanje šolanja in nato samostojno življenje. Povedala sta še, da si želita vzpostaviti stik s hčerko. Dan po namestitvi v KCM je dekle znova samovoljno odšlo. CSD, pristojen za dekle, je sodišču podal predlog za namestitev otroka v zavod.

Dva tedna po ukrepu nujnega odvzema otroka je CSD, pristojen za dekle, sklical multidisciplinarni tim zaradi pregleda trenutnega stanja in izdelave načrta pomoči. Dogovori tima so bili: CSD, pristojen za dekle, nadaljuje nudenje pomoči družini dekleta za izboljšanje odnosa med dekletom in starši, policija nadaljuje iskanje dekleta, ko ga najde, ga privede na policijsko postajo ter se poveže s CSD-jem, strokovni delavci CSD-ja dekle pospremi v KCM, CSD, pristojen za fanta, nadaljuje spremljanje fanta in njegove družine.

Nekaj dni po sklicanem sestanku multidisciplinarnega tima se je na pristojnem centru za socialno delo oglasilo dekle skupaj s svojimi starši. Strokovni delavci CSD-ja so najprej opravili razgovor z dekletom, brez prisotnosti staršev. Povedala je, da je po begu iz KCM najprej odšla k fantu in nato domov k staršem. Domov si ni upala, ker, je povedala, jo doma tepejo. Zdaj je v razgovoru nasilje zanikala. Povedala je, da je govorila o nasilju, ker je mislila, da ji bo to pomagalo, da bo lahko živela s fantom, v katerega je zaljubljena. Po begu iz KCM se je pogovorila s starši in se jim opravičila za vse izrečene laži. Pobotali so se in zdaj se želi vrniti domov. Menila je, da bo dovolj, če se bosta s fantom občasno slišala po telefonu. Glede svoje prihodnosti je povedala, da želi zaključiti izobraževanje na srednji šoli in da se bo na šoli pozanimala, kako se lahko vrne in nadoknadi zamujeno. V drugem delu razgovora so se strokovni delavci pogovorili še s starši, ki so povedali, da so zelo veseli, da se je hči vrnila domov. Hčerkini zvezi s fantom nista nasprotovala, nasprotovala pa sta njenemu skupnemu življenju s fantom. Menila sta, da je hči za kaj takega še premlada. Starši so izrazili skrb, da bi fantova družina pritiskala na njuno hčer, da bi se znova preselila k njim. Povedala sta, da je zdaj šolanje najpomembnejše za njuno hčer.

Čez en teden so starši poklicali CSD, pristojen za dekle, in sporočili, da je hči znova odšla od doma. Fantova družina je prišla k njim na obisk. Pogovarjali so se. Fant in dekle sta nena doma izginila, na telefonske klice se nista oglašala. Hči je pozneje na družbenem omrežju objavila, da sta s fantom šla od doma. Dekletovi starši so obvestili policijo, da pogrešajo hčer. Obvestili so tudi CSD, pristojen za fanta.

Čez tri tedne po ponovnem begu dekleta je CSD, pristojen za dekle, znova sklical multidisciplinarni tim. Vabljeni sta bili tudi obe družini. Ugotovljeno je bilo, da so starši ves čas v telefonskih stikih s hčerko. Bila sta tudi na obisku pri fantovi družini. Omenjena je bila morebitna nosečnost dekleta. Dekletovi starši so očitali fantovim staršem, da vplivajo na njihovo hčer, kako naj se pogovarja z njimi po telefonu. Dogovori tima so bili: dekle je še vedno pogrešano, ko jo policisti najdejo, jo pripeljejo na policijsko postajo, glede na

sklep sodišča jo CSD nato pospremi v KCM, CSD pomaga staršem pri vzpostavitvi odnosa s hčerko, staršem fanta je bilo naloženo, da otrokom postavijo jasne meje, sinu glede na starost ne morejo dovoliti skupnega življenja z dekletom. Fantov oče je obljubil, da se bo resno pogovoril s sinom in njegovim dekletom ter da ji ne bo več omogočal gostoljubja, poklical bo policijsko postajo in jim sporočil, kje je dekle.

Čez teden dni je dekle prišlo skupaj s starši na CSD, pristojen zanjo, kjer je v ločenem razgovoru povedalo, da je že tri dni doma. Počuti se dobro. Všeč ji je bilo, da se ji ni več treba skrivati in bežati pred policisti, kot je to počela, ko je živela pri fantu. Rekla je, da če bi vedela, koliko težav bo povzročila s svojim begom od doma, tega ne bi storila. Starši so povedali, da so razmere doma popolnoma drugačne, kot so bile prej. Svoj predlog za namestitev hčerke v zavod sta umaknila. Menila sta, da bi bilo bolje za hčerko, če bi ostala doma in nadaljevala šolanje v domačem kraju. Povedala sta, da bodo šli v šolo in se dogovorili o ponovni vključitvi hčerke v proces izobraževanja. Za hčerko sta menila, da je trenutno bolje, da nima stikov s fantom in njegovo družino. Telefon sta ji vzela, potem ko sta ugotovila, da se kljub njuni prepovedi še vedno pogovarja s fantom.

Sodišče je odločilo, da bo predlog namestitve dekleta v zavod odložilo za nekaj mesecev, če v tem času ne bo bežalo od doma, ukrepa ne bo izreklo.

Mesec pozneje je bilo dekle še vedno doma. Šola ji je omogočila šolanje na domu in opravljanje izpitov. Dekle je povedalo, da je ugotovilo, da ji program šole, ki jo obiskuje, ni všeč. Šolanje je opustila. Starša nista vztrajala, da bi letnik vendarle zaključila. Povedala je še, da z mamo obiskuje delavnice pri večnamenskem romskem centru.

4.3 ELEMENTI KAZNIVIH DEJANJ IN NJIHOVA OBRAVNAVA NA POLICIJI

Zavedati se je treba, da se primeri bega mladoletnika med seboj razlikujejo in jih je treba tako tudi obravnavati. Okoliščine posameznih dogodkov in dejanj je treba skrbno pretehtati in preveriti. Vsi postopki policije morajo biti izvedeni po načelu zagotavljanja največje koristi otroka.

Naloge policije izhajajo iz temeljnih dolžnosti, ki so navedene v 4. členu Zakona o nalogah in pooblastilih policije¹⁵ (v nadaljevanju: ZNPPol). Te so zlasti: varovanje življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi, preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj itd. Pri izvajanju policijskih nalog policisti spoštujejo splošna načela za opravljanje policijskih nalog (spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva, človekovih pravic in temeljnih svoboščin, enake obravnave, zakonitosti, sorazmernosti in strokovnosti), s še posebnim poudarkom na splošnih določbah o opravljanju nalog proti otrokom in mladoletnikom. V vseh postopkih policije policisti upoštevajo otrokovo starost, njegovo telesno in duševno razvitost, občutljivost ter druge lastnosti, ki jih policist v postopku lahko zazna.

V primerih, ko policisti glede na okoliščine ocenijo, da je to potrebno, o izvedbi svojega pooblastila obvestijo tudi pristojni CSD. Pobegi otrok in mladostnikov ter njihove zgodnje nosečnosti in poroke nedvomno spadajo med tovrstne primere.

Aktivnosti policije se običajno začnejo s prijavo pogrešane osebe, ki jo podajo starši oziroma skrbniki. Policija začne iskati pogrešano osebo v skladu s svojimi pristojnostmi. Pri tem ugotavlja okoliščine, ki lahko pomenijo neposredno nevarnost za otrokovo življenje in zdravje ter škodujejo njegovemu razvoju. Pri tem posebno pozornost nameni znakom, ki bi lahko nakazovali na to, da je otrok ali mladostnik morebiti žrtev trgovine z ljudmi (postopki identifikacije, nudenja pomoči in zaščite so opredeljeni v **Priročniku o identifikaciji pomoči in zaščiti žrtev trgovine z ljudmi**¹⁶).

Ko policija pogrešanega otroka najde, ga lahko bodisi privede na policijsko postajo, da z njim opravi razgovor, bodisi (če je to v največji koristi otroka) preda staršem oziroma skrbnikom. Za privedbo otroka oziroma mladostnika v policijske prostore veljajo posebna določila (59. člen ZNPPol), ki določajo, da morajo policisti v najkrajšem času obvestiti otrokove starše oziroma skrbnike oziroma CSD, če bi bilo obveščanje staršev v nasprotju s koristmi otroka ali mladoletnika. Policisti mladoletnika predajo staršem, skrbnikom ali strokovnim delavcem CSD-ja bodisi na kraju, kjer je bil mladoletnik izsleden, bodisi na policijski postaji, če je bil tja priveden. Policisti lahko uporabijo tudi prisilna sredstva zoper otroka, če ne morejo drugače obvladati njegovega upiranja ali napada ali če ogroža svoje življenje, življenje ljudi, premoženje ali je zaradi drugih okoliščin njegovo življenje ali zdravje neposredno ogroženo.

Policija mora o izvajanju pooblastil čim prej obvestiti pristojni CSD. Policija aktivno sodeluje v multidisciplinarnih timih. Hkrati z zbiranjem obvestil policisti ugotavljajo, ali je otrok žrtev katerega od uradno pregonljivih dejanj, katerih storilec je lahko član njegove primarne družine, družine, v katero je otrok pobegnil, ali tretja oseba. Policisti ob tem dajejo poseben poudarek tudi možnosti, da se je otrok zaradi svoje starosti, neizkušenosti, naivnosti in lahkomiselnosti sam spravil v škodljiv, nevaren ali zanj neugoden položaj.

Ob vsakem dogodku je treba opredeliti, ali gre v posameznem primeru za uradno pregonljivo kaznivo dejanje in za katero kaznivo dejanje.

Policija na podlagi 148. člena Zakona o kazenskem postopku¹⁷ takoj ukrene vse potrebno, da se storilec ali osumljenec kaznivega dejanja ne skrije ali pobegne, da se odkrijejo in zavarujejo sledovi kaznivega dejanja in predmeti, ki bi lahko bili dokaz, ter da se zberejo vsa obvestila, ki bi lahko pomagala pri uspešni izvedbi kazenskega postopka. Najpogostejša kazniva dejanja, ki jih policija obravnava v zvezi z romsko skupnostjo, so:

- zanemarjanje mladoletne osebe in grdo ravnanje (192. člen KZ-1),
- kazniva dejanja iz poglavja kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost (19. poglavje KZ-1) ter
- posamezna kazniva dejanja, kot so ugrabitev (134. člen KZ-1), protipraven odvzem prostosti (133. člen KZ-1), odvzem mladoletne osebe (190. člen KZ-1), izsiljevanje (218. člen KZ-1) ter prisilna sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitev podobne skupnosti (132.a člen KZ-1).

Policisti lahko na podlagi Zakona o kazenskem postopku odredijo telesni pregled, kjer se odkrivajo sledovi kaznivega dejanja v ali na telesu.

Policija v primerih pobegov otrok in mladoletnikov preverja različne okoliščine:

- dinamiko primarne družine (predhodne obravnave nasilja ipd.),
- zdravstveno stanje otroka in bolezenska stanja (jemanje zdravil ipd.),
- nagnjenost k samopoškodovanju,
- vzrok odhoda (nagovarjanje, prepričevanje, prisila ipd.),
- opuščanje šolskih obveznosti,
- okoliščine in dinamiko družine, kamor je otrok prebegnil,
- okoliščine, ki nakazujejo, da je otrok žrtev uradno pregonljivega kaznivega dejanja.

Med opravljanjem nalog predstavniki državnih organov in nosilci javnih pooblastil nima-
lokrat naletijo na grožnje ali upiranje, ki preprečuje izvrševanje nalog z njihovega delov-
nega področja. Policija mora na podlagi ZNPPol zagotavljati asistenco (pomoč) državnim
organom, samoupravnim lokalnim skupnostim in nosilcem javnih pooblastil. Tem nudi
asistenco, kadar izvajajo naloge iz javnega pooblastila. Asistenca se nudi takrat, kadar
upravičenci naletijo na upiranje ali ogrožanje ali če ga utemeljeno pričakujejo. Upravičenci
morajo praviloma za asistenco pravočasno zaprositi. Upravičenci lahko svoje naloge izva-
jajo tudi brez nudenja asistencije policije, če pri svojem delu naletijo na upiranje ali ogro-
žanje, pa lahko nemudoma zaprosijo policijo za pomoč.

Pri obravnavi pobeglega otroka se pričakuje polno sodelovanje posameznikov (tako
primarne družine kot družine, v katero je otrok prebegnil) in skupnosti. Policija se pogosto
spoprijema z zavajanjem, nesodelovanjem in lažmi ter izgovori, da gre pri tem za običaje
in kulturne navade, ki so velikokrat razlog za nesodelovanje udeleženih oseb in skupnosti.

4.3.1 Primeri postopkov obravnave

PRIMER PRISILNE POROKE:

Družina iz Slovenije se je za sinovo poroko dogovorila (proti plačilu nekaj tisoč evrov) s
starši mladoletnice iz ene od držav Zahodnega Balkana, kjer je bil obred tudi opravljen.
Žrtev je bila pripeljana v Slovenijo, kjer so opravili tudi uradno prijavo pri upravnih enotih.
Družina ji je odvzela potni list in jo prisilila v suženjski odnos. Nad mladoletnico so vsi
člani družine izvajali tako psihično kot fizično nasilje, nadzorovali so njene klice matične
družine, jo prisilili, da jim je izdala pooblastilo za dviganje priporočene pošte. Žrtev je
podala prijavo.

PRIMER ZGODNJE POROKE:

Na policijski postaji je oče priglasil pogrešanje svoje 14-letne hčere. Hčerka naj bi prebeg-
nila v družino šest let starejšega moškega. Policisti so jo večkrat iskali in pri tem naleteli
na nesodelovanje skupnosti in članov družine, kamor je prebegnila. Otrok je bil pozneje
izsleden in predan strokovni delavki CSD-ja, ki ga je predala skrbniku. Zoper moškega
je bila podana kazenska ovadba zaradi suma storitve kaznivega dejanja spolni napad na
osebo, mlajšo od petnajst let, in zaradi kaznivega dejanja odvzem mladoletne osebe. Za to
kaznivo dejanje je bila podana kazenska ovadba tudi zoper mamo osumljenega.

4.4 INKRIMINACIJA ZUNAJZAKONSKE ALI DRUGE PODOBNE SKUPNOSTI Z MLADOLETNO OSEBO V KAZENSKI ZAKONODAJI

4.4.1 Ministrstvo za pravosodje

Kazenski zakon Socialistične republike Slovenije

Kazenski zakon Socialistične Republike Slovenije¹⁸ je v 93. členu določal kaznivo dejanje »zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo«:

»Zunajzakonska skupnost z mladoletno osebo«

93. člen

(1) Polnoletna oseba, ki živi v zunajzakonski skupnosti z mladoletno osebo, staro nad štirinajst let, ki pa še ni dopolnila šestnajstega leta starosti, se kaznuje za zaporom do treh let.

(2) Roditelj, posvojitelj ali skrbnik, ki iz koristoljubnosti pusti mladoletni osebi iz prvega odstavka tega člena živeti v takšni zunajzakonski skupnosti ali jo napeljuje k temu, se kaznuje za zaporom do petih let.

(3) Če se zakonska zveza sklene, se pregon ne začne, če pa se je začel, se ustavi.«

Kazenski zakonik Republike Slovenije

Prvi Kazenski zakonik Republike Slovenije,¹⁹ ki je začel veljati 1. januarja 1995, navedenega kaznivega dejanja ni več določal. Obrazložitev takratnega predloga za izdajo Kazenskega zakonika Republike Slovenije²⁰ v delu, ki se nanaša na predlagano enaindvajseto poglavje (kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino), pojasni tudi opustitev kaznivega dejanja zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo iz Kazenskega zakona Socialistične Republike Slovenije:

»/.../ Kaznivo dejanje zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo je bilo opuščeno. To je edina dekriminacija v tem poglavju, ki je bila nujna zaradi uskladitve z že doslej veljavnimi rešitvami pri kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost. /.../«

Torej je bil razlog za obravnavano dekriminacijo dejstvo, da posamezne dejanske stanove, ki jih lahko povežemo s prej določenim kaznivim dejanjem zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo, vsebujejo opisi drugih kaznivih dejanj tako iz poglavja zoper spolno nedotakljivost kot iz poglavja kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in mladino.

Kazenski zakonik

Zdaj veljavni Kazenski zakonik (v nadaljevanju: KZ-1)²¹ v enaindvajsetem poglavju, ki opredeljuje kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino, kaznivega dejanja zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo ne določa.

Posamezni dejanski stanovi, ki jih lahko povežemo s prej določenim kaznivim dejanjem zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo (po 93. členu Kazenskega zakona Socialistične Republike Slovenije), so vključeni v opise naslednjih kaznivih dejanj po KZ-1:

- z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika²² je bil med drugim dodan 132.a člen KZ-1, ki določa kaznivo dejanje prisilne sklenitve zakonske zveze ali vzpostavitve podobne skupnosti. Navedeno dejanje stori tisti, ki s silo ali grožnjo, da bo uporabil silo, ali z zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja drugega prisili v sklenitev take zveze. Če je dejanje storjeno proti mladoletni osebi, gre za kvalificirano obliko kaznivega dejanja in s tem razlog za strožje kaznovanje storilca;
- kaznivo dejanje trgovine z ljudmi po 113. členu KZ-1 inkriminira »nakup, prevzem, nastanitev, prevoz, prodajo, izročitev oziroma drugačno razpolaganje z osebo« ter »novačenje, menjavo in nadzor nad osebo« ali osebo, ki pri takih dejanjih »posreduje« zaradi (med drugim) »spolnih zlorab, prisilnega dela, služabništva, storitve kaznivih dejanj«, pri čemer ni pomembno, ali je prizadeta oseba morebiti v to privolila; določa pa tudi kvalificirano obliko, če so navedena dejanja storjena proti mladoletni osebi;
- 173. člen KZ-1 določa kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajstih let, ki pod določenimi pogoji inkriminira tako spolno občevanje s tako osebo kot tudi storitev drugih spolnih dejanj. Če je žrtev poleg mladosti še drugače slabotna oseba, je podana kvalificirana oblika kaznivega dejanja in s tem tudi razlog za strožje kaznovanje storilca. Če dejanje stori učitelj, vzgojitelj, skrbnik ali podobno z zlorabo svojega položaja, je to prav tako razlog za strožje kaznovanje;
- v 190. členu KZ-1 je določeno kaznivo dejanje odvzema mladoletne osebe, ki ga med drugim stori tisti, ki protipravno odvzame mladoletno osebo roditelju ali drugi osebi, ki ji je zaupana, ali tako mladoletno osebo zadržuje in preprečuje, da bi jo imel tisti, ki ima pravico. Če je s takim dejanjem povzročeno poslabšanje duševnega ali telesnega zdravja mladoletne osebe, je to razlog za strožje kaznovanje storilca;
- v 192. členu KZ-1 je določeno kaznivo dejanje zanemarjanja mladoletne osebe ali surovega ravnanja, ki ga med drugim stori starš, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki hudo krši svoje dolžnosti do mladoletne osebe. Za primer, ko bi navedene osebe mladoletno osebo, ki jim je zaupana, zaradi koristoljubnosti navajale k dejanjem, ki so škodljiva za njen razvoj, je predpisana kvalificirana oblika kaznivega dejanja s strožjo kaznijo.

4.4.2 Vrhovno državno tožilstvo

V kazenski zakonodaji Republike Slovenije ni več inkriminirano kaznivo dejanje »zunajzakonska skupnost z mladoletno osebo«, kot je bilo v Kazenskem zakonu Socialistične Republike Slovenije. Razlog za opustitev tega kaznivega dejanja, torej za dekriminacijo v tem delu, je bil, kot je poudarjeno že v obrazložitvi Ministrstva za pravosodje, da posamezne dejanske stanove, ki se lahko povežejo z zgoraj navedenim kaznivim dejanjem, najdemo pri opisih drugih kaznivih dejanj iz poglavja zoper spolno nedotakljivost, zoper človekove pravice in svoboščine ter zoper zakonsko zvezo, družino in otroke.

Izkušnje pri obravnavanju bega mladoletnih oseb, predvsem iz romskih naselij in vanje, pa kažejo na to, da različno ravnanje oseb, ki mladoletne osebe pripeljejo v druge (romske) družine, še posebej pa oseb, ki te mladoletne osebe nato vzdržujejo v teh romskih družinah, večinoma ni mogoče opredeliti kot nobeno (zdaj veljavno) kaznivo dejanje.

Dekleta (mladoletne oškodovanke) namreč večinoma zatrjujejo, da so od doma odšle prostovoljno (kar sicer praviloma ne vpliva na obstoj kaznivega dejanja odvzema mladoletne osebe), da so se o tem, da bodo odšle »k fantu«, dogovorile le z njim (on pa je v večini obravnavanih primerov primerljive starosti), da jih v drugih družinah nihče ne zadržuje, da imajo stike s svojo družino, vendar se vanjo ne želijo vrniti in ne bodo vrnile in podobno.

Kaznivo dejanje odvzema mladoletne osebe po prvem odstavku 190. člena KZ-1 stori, kdor protipravno odvzame mladoletno osebo roditelju ali jo zadržuje in preprečuje, da bi jo imel tisti, ki ima pravico do nje. To kaznivo dejanje se lahko stori le naklepno, pri čemer mora obstajati zavest o protipravnosti. Storiti ga je mogoče le z aktivnim ravnanjem, odvzemom, zadrževanjem mladoletne osebe, prepričevanjem in vplivanjem nanjo, naj ostane, ter preprečevanjem, da bi jo imel tisti, ki ima to pravico, ne pa z opustitvenim ravnanjem, s pasivnostjo (npr. soglašanje s prebivanjem, nudenje gostoljubja brez prepričevanja mladoletne osebe, naj se ne vrne k roditeljem).

Starši fanta, h kateremu je prišla mladoletnica (kot izhaja iz večine obravnavanih primerov), zatrjujejo, da niso sodelovali pri njenem prihodu v družino, da je z ničimer ne zadržujejo niti ne prepričujejo, naj ostane, je pa ne bodo »vrgli iz hiše«. Starši mladoletnice, ki beži od doma, se ne strinjajo z njeno selitvijo k fantu v drugo družino, vendar, največkrat iz vzgojne nemoči, nanjo ne morejo vplivati tako, da od doma ne bi več zbežala. Tako ni mogoče prvim staršem očitati kaznivega dejanja odvzema mladoletne osebe po prvem odstavku 190. člena KZ-1, drugim pa kaznivega dejanja zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja po prvem odstavku 192. člena KZ-1 (če seveda ni zaznanih še drugih znakov tega ali katerega drugega kaznivega dejanja).

Kaznivo dejanje prisilne sklenitve zakonske zveze ali vzpostavitve podobne skupnosti po prvem odstavku 132a. člena KZ-1 stori tisti, ki s silo ali grožnjo, da jo bo uporabil, ali z zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja drugega prisili v sklenitev zakonske zveze ali v vzpostavitev podobne skupnosti, ki je v skladu z zakonom v določenih pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo.

V preteklem obdobju je bila obravnavana samo ena zadeva zaradi navedenega kaznivega dejanja, opisana spodaj kot primer št. 1, ki pa se je, predvsem zaradi pravne dobrote, ki jo je izkoristila oškodovanka, in ob pomanjkanju drugih dokazov, končala z odstopom od nadaljnega kazenskega pregona.

Kot je razvidno tudi iz spodaj navedenega primera (pod tč. 4), spolno občevanje ali druga spolna ravnanja z (mladoletno) osebo primerljive starosti niso protipravna, če ustrezajo stopnji njene duševne in telesne zrelosti (peti odstavek 173. člena KZ-1 v zvezi s prvim odstavkom istega člena).

Tako se pokaže, da veljavna zakonodaja »pokriva« večinoma primere, ko kaznivo dejanje odvzema mladoletne osebe po 190. členu KZ-1 ali kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let, po prvem odstavku 173. člena KZ-1, v primerih bega mladoletnic v romske tabore ali iz njih, stori polnoletna oseba.

Kadar gre za mladoletnega fanta, h kateremu pride živet mladoletno dekle primerljive starosti, ob izostanku zakonskih znakov drugih kaznivih dejanj, kot je bilo obrazloženo zgoraj, dejstva, da mladoletnica živi v njegovi družini (četudi se njeni ali fantovi starši s tem ne strinjajo oziroma ni mogoče dokazati, da so eni ali (in) drugi k temu dejstvu aktivno prispevali), ni mogoče preprečiti z veljavno kazensko zakonodajo (niti na podlagi 132.a člena KZ-1). Tu je treba opozoriti tudi na posebno značilnost romskega prebivalstva, prvi spolni odnos naj bi že pomenil neformalno sklenitev partnerske zveze.

Iz navedenega izhaja, da so razlogi za to, da KZ-1 ne določa posebnega kaznivega dejanja zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo, enaki razlogom, zaradi katerih avtorji prvega Kazenskega zakonika Republike Slovenije tega kaznivega dejanja niso povzeli po še starejšem Kazenskem zakonu Socialistične Republike Slovenije.

Dejanski stanovi obravnavanega kaznivega dejanja, ki glede na svojo resnost oziroma težo upravičujejo kazenskopravni odziv, so namreč zajeti v zgoraj navedenih kaznivih dejanjih iz poglavij kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in mladino, zoper spolno nedotakljivost ter zoper človekove pravice in svoboščine.

Dodatno je v zvezi z morebitnim razmišljanjem o ponovni inkriminaciji zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo treba opozoriti tudi na načelo »ultima ratio« oziroma načelo subsidiarnosti kazenskega prava, v skladu s katerim sta določanje kaznivih dejanj in predpisovanje kazni upravičena samo, kadar in kolikor varstva človeka in temeljnih vrednot ni mogoče zagotavljati drugače oziroma z drugimi sredstvi.

Iz navedenega torej izhaja, da je obravnavano problematiko – izven okoliščin, ki pomenijo zgoraj navedena kazniva dejanja – treba predvsem preprečevati oziroma razreševati z ukrepi družinske in socialne politike, ne pa najprej kaznovati.

4.4.2.1 Primeri postopkov obravnave

1. PRIMER – KAZNIVO DEJANJE PRISILNE SKLENITVE ZAKONSKE ZVEZE ALI VZPOSTAVITVE PODOBNE SKUPNOSTI PO 132.A ČLENU KZ-1

Zoper dva polnoletna osumljena je bila podana kazenska ovadba zaradi suma storitve poskusa kaznivega dejanja prisilne sklenitve zakonske zveze ali vzpostavitve podobne skupnosti po 132.a členu KZ-1 v zvezi z 20. in 34. členom KZ-1. Z orožjem, ki sta ga prinesla s seboj, sta, da bi oškodovanko, svojo sestro, odpeljala in prodala njenemu stricu (po mnenju njenega partnerja), razbijala po vratih stanovanja, v katerem je živela oškodovanka, grozila tako njej kot njenemu partnerju, ki je bil takrat prav tako v stanovanju, eden od njiju ga je udaril po roki, tako da je dobil poškodbe, ki pa niso dosegle ravni lahke telesne poškodbe. Oškodovankina družina se namreč ne strinja z njuno zvezo, oškodovanko pa naj bi, kot že navedeno, po njegovem mnenju odpeljali k njenemu stricu v drug kraj.

Oškodovanec (kaznivega dejanja grožnje po prvem odstavku 135. člena KZ-1) ni podal predloga za pregon zoper storilca, oškodovanka pa je izkoristila pravno dobroto po 236. členu Zakona o kazenskem postopku. Brez njunega pričanja in brez kakršnih koli drugih dokazov tako ni bilo mogoče z gotovostjo ugotoviti, da je bil namen obeh osumljencev storiti prav kaznivo dejanje po 132.a členu KZ-1.

2. PRIMER – KAZNIVO DEJANJE ODVZEM MLADOLETNE OSEBE PO PRVEM ODSTAVKU 190. ČLENA KZ-1

Mladoletni storilec je skupaj s svojo mamo mladoletno oškodovanko (staro 13 let in 6 mesecev) na njeno željo, a brez vednosti njenih staršev, odpeljal na svoj dom, kjer se je zadrževala daljši čas.

Kaznivo dejanje odvzema mladoletne osebe po prvem odstavku 190. člena KZ-1 stori, kdor protipravno odvzame mladoletno osebo roditelju ali jo zadržuje in preprečuje, da bi jo imeli tisti, ki ima pravico do nje. Kumulativno morata biti podana tako odvzem ali zadrževanje mladoletnika kot tudi preprečevanje stikov. Kaznivo dejanje se lahko stori le naklepno, obstajati mora zavest o protipravnosti.

V konkretnem primeru je mladoletnica vztrajno in odločno zavračala vrnitev domov brez mladoletnega osumljenca. Pred tem je enkrat že sama pobegnila od doma, takrat k drugemu mladoletniku. Očetu naj bi po telefonu zaupala, da je fantovi starši ne pustijo domov, da nad njo izvajajo nasilje. Te navedbe so bile pozneje ovržene z izjavami mladoletnice pa tudi drugimi dokazi. Mladoletnica se ni hotela vrniti domov niti po daljšem posredovanju delavke CSD-ja. Povedala je, da doma nad njo izvajajo nasilje, očeta se boji, saj je lahko grob, boji se, da jo bo pretepel, če se vrne domov. V tem primeru se je izkazala vzgojna nemoč staršev mladoletnice, ki je večkrat begala od doma, sami pa je niso mogli prepričati, da se vrne domov.

Kazenska ovadba je bila zavržena, ker ne mladoletniku ne njegovim staršem ni bilo mogoče očitati naklepnega kaznivega dejanja odvzema mladoletne osebe, in sicer da so jo protipravno odvzeli in naklepno zadrževali ter tako onemogočali njenim staršem izvrševanje roditeljske pravice.

3. PRIMER – KAZNIVO DEJANJE ODVZEMA MLADOLETNE OSEBE PO PRVEM ODSTAVKU 190. ČLENA KZ-1 IN KAZNIVO DEJANJE ZANEMARJANJA MLADOLETNE OSEBE IN SUROVEGA RAVNANJA PO PRVEM ODSTAVKU 192. ČLENA KZ-1

Polnoletna osumljenka naj bi po podatkih kazenske ovadbe vsak zase storila kaznivo dejanje odvzema mladoletne osebe po prvem odstavku 190. člena KZ-1, in sicer tako, da je osumljenec s svojim mladoletnim sinom iz romskega naselja, kjer je prebivala, odpeljal mladoletno oškodovanko, s katero je prijateljeval njegov sin, oškodovanka pa je bila stara 13 let in 10 mesecev. Osumljenka naj bi pomagala mladoletno oškodovanko skrivati pred policijo.

Oba sta bila osumljena tudi kaznivega dejanja zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja po prvem odstavku 192. člena KZ-1, ker naj bi dovolila, da je njun sin, prav tako

mladoletnik, domov pripeljal mladoletnico kot svojo partnerko, in ker naj bi se strinjala, da mladoletnica živi pri njih. Z navedenim ravnanjem naj bi kršila svoje dolžnosti kot starša mladoletnega sina.

Kazenska ovadba ni ponudila nobenih dokazov, na podlagi katerih bi bilo mogoče osumljencema očitati kaznivo dejanje po prvem odstavku 190. člena KZ-1. Osumljenec je zanikal, da bi se s sinom odpeljal po mladoletnico in ju pripeljal domov, osumljenka pa je povedala, da sploh ni vedela, da si mladoletnik dopisuje z mladoletnico. Da je mladoletnico odpeljal osumljeni z mladoletnim sinom, je policiji sporočila mladoletničina mama, ki je to sklepala na podlagi avtomobila, v katerega se je usedla mladoletnica, voznika sicer ni videla. Osumljenec in osumljenka sta zanikala, da sta vedela, da naj bi mladoletnica živela pri njih, in sta povedala, da je osumljenka poklicala mladoletničino mamo takoj, ko sta njen sin in mladoletnica prišla domov (to je bilo naslednji dan po tem, ko so mladoletnico odpeljali iz romskega tabora, kjer je živela, proti večeru).

Mladoletnica je povedala, da jo je prišel iskat mladoletnik še z dvema prijateljema, odpeljali so se v mladoletnikovo vas, vendar ne v njegovo hišo, prenočila sta skupaj, naslednji dan pa sta se odpeljala k mladoletnikovim staršem, kjer je mladoletnikova mama poklicala njeno mamo. Glede na to, da morata biti pri obravnavanem kaznivem dejanju podana kumulativno tako (protipravni) odvzem kot zadrževanje mladoletnika, pa tudi preprečevanje stikov z upravičenci (roditelji), osumljencema ni mogoče očitati kaznivega dejanja, saj ni bil izpolnjen niti en znak tega kaznivega dejanja.

Kaznivo dejanje zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja po prvem odstavku 192. člena KZ-1 storijo starši (in druge v tem členu navedene osebe), ki hudo kršijo svoje starševske dolžnosti skrbi in vzgoje tako, da je s takšnim ravnanjem ogrožena vzgoja, razvoj ali zdravje mladoletne osebe.

Kaznivo dejanje je praviloma podano takrat, kadar gre za trajnejše ravnanje storilca, in ne le za posamično ravnanje. Glede na to, da je šlo v konkretnem primeru za en dan, v katerem je mladoletnik (brez vednosti staršev) odpeljal mladoletnico iz njenega doma, in se je ta naslednji dan vrnila domov (mladoletnika sta bila primerljive starosti), pa ni mogoče trditi, da sta osumljenca kot starša huje kršila svoje dolžnosti do mladoletnega sina, njuno ravnanje pa pustilo posledice na njegovem psihofizičnem razvoju, sploh glede na njun zagovor. Kot navedeno, naj ne bi niti vedela, da je njun sin šel po mladoletnico in jo odpeljal. Kazenska ovadba je bila v celoti zavržena.

4. PRIMER – KAZNIVO DEJANJE SPOLNEGA NAPADA NA OSEBO, MLAJŠO OD PETNAJSTIH LET, PO PRVEM ODSTAVKU 173. ČLENA KZ-1

Zoper mladoletnega storilca (15 let) je bila zahtevana uvedba pripravljalnega postopka zaradi zgoraj navedenega kaznivega dejanja, ker naj bi točno določenega dne spolno občeval z osebo drugega spola, ki še ni bila stara petnajst let (bila je stara 14 let). Sodnik za mladoletnike se z zahtevo državnega tožilca ni strinjal, ocenil je, da so glede na vse okoliščine zadeve izpolnjeni pogoji iz petega odstavka 173. člena KZ-1, in zahteval odločitev senata za mladoletnike višjega sodišča. Le-ta se je strinjal s prepričljivimi razlogi sodnika za mladoletnike, to, da je bil mladoletnik v času očitanege dejanja star 15 let in 1 mesec, oškodovanca pa 14 let in 11 mesecev, torej sta bila primerljive starosti, da je šlo za prostovoljen spolni odnos, čutila sta, da sta nanj pripravljena, in sta tudi uporabila zaščito, pa kaže tudi

na njuno zavedanje možnih posledic spolnega odnosa in ustrezno stopnjo mladoletničine zrelosti. Zahtevo za uvedbo pripravljalnega postopka je višje sodišče zavrnilo.

- 14 Zavod pomeni vzgojni zavod oziroma vzgojno izobraževalni zavod. V Družinskem zakoniku je naveden le izraz zavod. Krizni centri in zavodi so različne institucije. Krizni centri so namenjeni kriznim, kratkotrajnim namestitvam ogroženih otrok in mladostnikov, zavodi pa trajnejšim namestitvam otrok, ki iz različnih razlogov ne morejo bivati doma.
- 15 Zakon o nalogah in pooblastilih policije (Uradni list RS, št. 15/13, 23/15 – popr., 10/17, 46/19 – odl. US in 47/19).
- 16 Dostopno prek: <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UKOM/Boj-proti-trgovini-z-ljudmi/Dokumenti/Prirocnik-o-identifikaciji-pomoci-in-zasciti-zrtev-trgovine-z-ljudmi.pdf>.
- 17 Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US, 65/16 – odl. US, 66/17 – ORZKP153,154, 22/19, 55/20 – odl. US, 89/20 – odl. US, 191/20 – odl. US in 200/20).
- 18 Uradni list SRS, št. 12/77, 3/78 – popravek, 19/84, 47/87 in 33/89.
- 19 Uradni list RS, št. 63/94, 70/94 – popr., 23/99, 40/04, 95/04 – UPB1 in 55/08 – KZ-1.
- 20 EPA 290; Poročevalec št. 22, letnik XIX, z dne 19. 7. 1993.
- 21 Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – UPB, 54/15, 6/16 – popr., 38/16 in 27/17).
- 22 Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (Uradni list RS, št. 54/15).

5 PREVENTIVNI UKREPI IN AKTIVNOSTI ZA PREPREČEVANJE ZGODNIH IN PRISILNIH POROK

5.1 AKTIVNOSTI POLICIJE NA PREVENTIVNEM PODROČJU

Delovanje policije v večkulturni družbi in s subkulturnimi skupinami zahteva ustrezen in specifičen način dela. Aktivnosti policije na preventivnem področju so usmerjene v ozaveščanje in usposabljanje policistov in drugih javnih uslužbencev za boljše delo s pripadniki večkulturnih skupnosti, v izvajanje policijskega dela v skupnosti, v aktivno sodelovanje z vladnim uradom za narodnosti ter drugimi vladnimi in nevladnimi organizacijami. Posebej je treba poudariti operativno delo na terenu in vključevanje v zahtevnejše primere.

Delovanje policije na tem področju je usmerjeno v:

1. usposabljanje za delo policistov v romski skupnosti,
2. usposabljanje javnih uslužbencev, ki se v okviru svojih pristojnosti srečujejo s pripadniki romske skupnosti,
3. izvajanje policijskega dela v (romski) skupnosti.

Pri izvajanju aktivnosti iz 1. in 2. točke se poleg spoznavanja posebnosti romske skupnosti udeleženci seznanijo tudi s posameznimi problemskimi položaji, med katere spada tudi problematika bega otrok v druge družinske skupnosti oziroma primeri dogovorjenih, prisilnih in zgodnjih porok. Udeleženci se seznanijo tudi z načini preprečevanja, zaznavanja in obravnavanja tovrstnih primerov.

Cilj aktivnosti iz 3. točke je okrepiti partnerski odnos z lokalno skupnostjo, institucijami in romsko skupnostjo ter se zavzemati za učinkovito reševanje potrebe po varnosti. Preventivne aktivnosti, usmerjene v romsko skupnost, se nanašajo na izvajanje sestankov, neformalnih razgovorov, svetovanje in opozarjanje, ozaveščanje o posameznih problemskih položajih, izobraževanje predstavnikov romske skupnosti ter na neposredne aktivnosti z romsko skupnostjo na terenu.

Policija pri izvajanju policijskega dela v skupnosti in vsakodnevni prisotnosti v romski skupnosti z najrazličnejšimi oblikami dela aktivno sodeluje z romsko skupnostjo ter njenimi predstavniki. Pri tem sodeluje s posamezniki kot legitimno izvoljenimi romskimi svetniki v občinskih svetih občin z romsko skupnostjo ter s predstavniki romskih zvez, ki delujejo v Sloveniji. Sodelovanje s predstavniki romske skupnosti v Sloveniji je vzpostavljeno na vseh treh ravneh policije, in sicer s predstavniki območnih policijskih postaj, pristojnih policijskih uprav in tudi s koordinatorskim za področje dela policije v večkulturni družbi ter s subkulturnimi skupinami s Policijske akademije, Generalne policijske uprave. Za izboljšanje dialoga in izmenjavo potrebnih informacij pri skupnem reševanju težav je bila na predlog policije uvedena oblika sestankov med policijo in romskimi svetniki.

Pri aktivnostih ozaveščanja, svetovanja in opozarjanja v romski skupnosti je namen preventivnih aktivnosti opolnomočenje legitimnih predstavnikov romske skupnosti pri vključevanju v preprečevanje tovrstnih primerov in tudi v obravnavo posameznih primerov.

5.2 OZAVEŠČANJE ROMOV IN ODGOVORNOST STARŠEV

Predstavniki in predstavnice romske skupnosti ugotavljajo, da se težave, s katerimi se spoprijemajo romska dekleta in ženske, razlikujejo glede na okolje, v katerem živijo. Romske ženske na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju večinoma živijo v neprimernih razmerah, kar vodi v neperspektivno prihodnost romskih deklet. V Murski Soboti opažajo upad srednješolskega izobraževanja predvsem mladih romskih deklet. Prav tako je pri mladih romskih dekletih mogoče opaziti prehitro ustvarjanje družine, medtem ko pri romskih ženskah v Mariboru opažajo, da je dogovorjenih porok več kot v drugih delih Slovenije.

Zato je treba predvsem:

- informirati mlada romska dekleta o varni spolnosti,
- izobraziti in informirati mlade Rominje o posledicah prezgodnjega ustvarjanja družine,
- informirati in ozaveščati romske moške o enakopravnosti moškega in ženske v družini,
- intenzivneje delati z romsko mladino (od 14. leta starosti) in jih ozaveščati o pomembnosti izobrazbe (tudi srednješolske),
- doseči čim večje vključevanje romskih žensk v formalno in neformalno izobraževanje,
- zagotoviti dostop romskim ženskam do različnih socialnih in zdravstvenih storitev,
- sodelovati z romsko skupnostjo,
- ozaveščati pripadnike večinskega prebivalstva o romski kulturi,
- sistemsko podpreti programe, ki so namenjeni romskim ženskam oziroma romskemu prebivalstvu,
- še intenzivneje delati na terenu z individualno obravnavo,
- opolnomočiti in spodbuditi romske ženske, da spregovorijo,
- ustvariti mostove oziroma dialog med romskimi ženskami in institucijami, na katere se lahko obrnejo za pomoč,
- izobraziti delavce različnih institucij, ki se ukvarjajo z Romi.

Pri preprečevanju pojava zgodnjih in prisilnih porok in pri njihovem zoperstavljanju poročila s terena kot najučinkovitejšo metodo poudarjajo preventivno delo s starši (na področju krepitve starševskih kompetenc in integracije v širšo družbo), ki izvajajo primarno socializacijo otrok, ter preventivno delo s samimi otroki oziroma mladostniki.

Preventiva za preprečevanje prisilnih in zgodnjih porok je doslednost v izobraževanju otrok, saj so otroci, ki redno obiskujejo šolo in nadaljujejo šolanje na srednji šoli, manj podvrženi tem pojavom in bolj opolnomočeni v primeru spoprijemanja z njimi. Zaradi nespodbudnega družinskega okolja, ki izobrazbe ne pojmuje kot vrednoto in vzvod za

pridobitev zaposlitve in izboljšanje posameznikovega socialnoekonomskega položaja ter posledično negativno vpliva na odnos otrok do izobraževanja (kar povečuje možnost nedokončanja šole), imajo pomembno vlogo tudi neformalne oblike učenja in socialnovarstveni programi. Večnamenski romski centri, večgeneracijski centri in izvajalci socialnovarstvenih programov mladim Romom in Rominjam nudijo prostor za podporo, učenje, ozaveščanje, informiranje, vključevanje, zagovorništvo ter jim omogočajo vzpostavljane rednih stikov z večinskim prebivalstvom, kar vodi do rahljanja vezi s tovrstnimi škodljivimi vzorci tradicij in običajev.

Pri preprečevanju tega pojava imata torej pomembno vlogo: starševska avtoriteta in zavzetost staršev pri vzgoji otrok oziroma to, kar posredujejo otrokom kot vrednote.

Kjer so starši vzgojno nemočni (pomanjkanje znanja glede razvojnih potreb otrok in mladostnikov, neznanje glede postavljanja meja, nedoslednost in odsotnost pri sami vzgoji otrok), ob rojstvu otroka navadno popustijo in tako zvezo sprejmejo.²³ Po ocenah izvajalcev s terena je med Romi zelo pogost miselni vzorec vdanost v usodo in prepričanje, da ni mogoče ničesar spremeniti. Zato je, ko se zgodi beg deklice s fantom oziroma k fantu, opazna precej majhna zavzetost staršev pri preprečevanju tega pojava.

Tudi pri preprečevanju zgodnjih porok se po poročilih s terena za najučinkovitejši ukrep kaže neprekinjeno delo na področju informiranja, svetovanja, usposabljanja in izobraževanja s ciljem spremeniti miselnost Romov na vsebinskih področjih, ki se dotikajo zgodnjih porok²⁴ ter vzgoje otrok oziroma so povezana s tema dvema temama.

Pri takem delu ima posebno pomembno vlogo izgradnja zaupanja med njimi in osebo, ki (naj) nastopa kot vezni člen med njimi in institucijami, saj se po poročilih s terena med Romi še vedno zaznava precejšnja nezaupljivost do neromskega okolja. Glede na to, da so nekatere teme, kot so spolnost, kontracepcija in zgodnje poroke, med njimi precej tabuizirane, je zelo pomembno, da delo poteka individualno ter z obiski in spremljanjem na terenu.

V prizadevanju za preprečevanje pojava je staršem treba nuditi oporo oziroma pomoč na področju krepitve starševskih kompetenc in pri njihovem opolnomočenju za vzgojo otrok.

Pri delu z otroki in mladoletniki se po poročilih s terena kot učinkovito kaže preventivno delo (prek delavnic in pogovorov) na motiviranju za ozaveščanje o svojih ravnanjih (konkretno: o problematiki in posledicah prezgodnje spolnosti na zdravstvenem in psihosocialnem področju ter o posledicah prezgodnje nosečnosti) in na spodbujanju k osredotočenju na druga prednostna področja v življenju (dokončanje osnovne šole, razmislek o tem, kako bi radi živeli, kaj si želijo zase).

Pri segmentu krepitve njihovih socialnih kompetenc in pridobivanju znanja s področij učenja o odnosih,²⁵ načrtovanja družine, zdravega življenjskega sloga ima pomembno vlogo tudi njihova vključenost v neformalne oblike učenja in socialnovarstvene programe.

Na ravni institucionalne obravnave pojava je pomembna ničelna toleranca do teh pojavov s ciljem zaščititi otroke ter nujnega čim bolj povezanega in doslednega ukrepanja vseh pristojnih služb (centrov za socialno delo, policije, tožilstva in sodstva).

23 Po ugotovitvah s terena ponekod tudi zato, ker v taki poroki vidijo priložnost za boljše življenje (povezanost družin, višja socialna podpora in otroški dodatek).

24 Npr. da je porod pri mladoletnem dekletu znak njenega zdravja, da več otrok zlasti pomeni višje dohodka družine oziroma da zgodnja poroka pomeni izboljšanje socialnega položaja družine.

25 S pomočjo katerih se jim predstavljajo drugačni pogledi na pojav zgodnjih porok, mladoletnega starševstva ipd.

6 KREPITEV MEDINSTITUCIONALNEGA SODELOVANJA NA DRŽAVNI IN LOKALNI RAVNI

6.1 KREPITEV POSVETOVALNEGA PROCESA NA DRŽAVNI RAVNI Z NADALJEVANJEM IN NADGRADNJO NACIONALNE PLATFORME ZA ROME (SIFOROMA)

Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti (v nadaljevanju: urad) kot nacionalna kontaktna točka za vključevanje Romov v okviru projekta Nacionalna platforma za Rome (Siforoma) med drugim izvaja tudi aktivnosti glede problematike zgodnjih in prisilnih porok romskih otrok ter za oblikovanje učinkovitih ukrepov za sistemsko in preventivno obravnavo izzivov z večdisciplinarnim delovanjem in poudarkom na medinstitucionalnem sodelovanju. V okviru projekta je bilo na to temo organiziranih več posvetov in usmerjenih razprav, na katerih so predstavniki ključnih institucij izmenjali izkušnje, strokovna mnenja, znanje in dobre prakse ter iskali rešitve in predlagali konkretne ukrepe s ciljem večje učinkovitosti.

»Skupaj smo uspešnejši: begi mladoletnih oseb v škodljiva okolja (zgodnje poroke) in prisilne poroke romskih otrok«

8. novembra 2018 je bil v Ljubljani posvet na temo beg mladoletnih oseb v škodljiva okolja (zgodnje poroke) in prisilne poroke romskih otrok. Cilj posveta je bil odkrito spregovoriti o teh pojavih ter slišati poglede in izkušnje vseh institucij in posameznikov, ki so kakor koli vključeni v obravnavo teh pojavov, ter opredeliti vzrode za napredek, za učinkovite intervencije ter za sistemsko in preventivno obravnavo izzivov. Aktiv regijske koordinacije za obravnavo nasilja v družini pri Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije, policija, nekatera okrožna državna tožilstva in nevladne organizacije so tako opozorili na velike težave v praksi. Njihova opozorila so se nanašala zlasti na nujnost opustitve argumentacij in upravičevanja tovrstnih praks »pod krinko« romske kulture in tradicije, na zagotavljanje in uresničevanje otrokovih pravic in spoštovanje veljavnih predpisov ter na potrebo po okrepljenem ozaveščanju o posledicah tovrstnih praks vseh ključnih deležnikov.

Predstavljeni so bili skrb vzbujajoči statistični podatki in trendi in tudi romski kulturni vzorci razumevanja žensk kot podrejenih moževi družini ter vzgojenih skoraj izključno za vlogo matere in žene. Alarmantno sliko s terena so podali primeri zlorabe deklet iz dejanske prakse. Na podlagi obravnavanih študij primerov in preteklih delovnih izkušenj so predstavniki prisotnih institucij opredelili področja in načine delovanja, ki bi prispevali k bolj učinkovitemu delovanju tako pri intervencijah kot preventivi. Večkrat je bilo poudarjeno, da obravnava zgodnjih porok zahteva specifično znanje in spretnosti, poznavanje razmer, usposobljenost in motiviranost strokovnih delavcev, saj mnoga romska naselja – zlasti tista, ki jih zaznamujejo izredno slabe bivanjske razmere – delujejo kot »država v državi«, s pravili razmišljanja in vedenja, ki so mnogim strokovnim delavcem znotraj institucij neznana in nedoumljiva. Posledica nepoznavanja razmer na terenu je lahko neustrezno, neučinkovito ali pomanjkljivo ukrepanje.

Ugotovljeno je, da je poleg sistemskega obravnavanja problematike pomembno tudi regijsko in/ali lokalno povezovanje ključnih institucij, tako za uspešno preventivno kot za intervencijsko delovanje. Vsaka regija in vsako okolje, kjer živijo Romi, ima namreč svoje posebnosti, zato sta poznavanje dejanskih razmer na terenu in iz njih izhajajoče ustrezno ukrepanje izredno pomembna.

Posvet »Skupaj smo uspešnejši: Begi mladoletnih oseb v škodljiva okolja – zgodnje poroke romskih otrok«

18. aprila 2019 je na Otočcu potekal posvet na temo beg mladoletnih oseb v škodljiva okolja oziroma zgodnje poroke romskih otrok s temi nameni in cilji:

- vzpostavitev občutljivosti sektorjev za obstoj in večdisciplinarno obravnavo pojava zgodnjih porok v jugovzhodni Sloveniji,
- večdisciplinarni pogled na beg mladoletnih oseb v škodljiva okolja oziroma zgodnje poroke romskih otrok: stanje, trendi, izzivi,
- razumevanje vloge posameznih pristojnih institucij in podpornih organizacij pri ukrepanju in preventivi,
- opredelitev področij, kjer je treba izboljšati ukrepanje, preprečevanje teh pojavov in krepiti delovanje pristojnih institucij.

Posveta so se udeležili predstavniki centrov za socialno delo, policije, tožilstva, romske skupnosti, nevladnih organizacij, zdravstva, šolstva ipd., ki so v skupinskem delu predlagali področja, kjer so možne in potrebne izboljšave, to so:

1. kadrovska okrepitev vseh pristojnih institucij zaradi posebnosti in zahtevnosti dela z romsko populacijo,
2. medinstitucionalno izobraževanje,
3. medinstitucionalno sodelovanje,
4. sprememba kaznovalne politike,
5. podpora rednemu šolanju,
6. delo z romskimi starši,
7. opolnomočenje romskih deklic,
8. delo z morebitnimi mladoletnimi storilci,
9. optimizacija razpisov na lokalni in državni ravni,
10. priročnik o prepoznavanju »prezgodnjih« in prisilnih porok.

Ugotovitve in zaključki posveta so strnjeni v poročilu ²⁶.

Posvet »Skupaj smo uspešnejši: Prisilne poroke romskih otrok«

23. aprila 2019 je v Mariboru potekal regionalni posvet o prisilnih porokah romskih otrok. Posveta so se udeležili predstavniki policije, centrov za socialno delo, romske skupnosti, nevladnih organizacij, zdravstva, osnovnih šol, Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. Udeleženci so opredelili vrzeli v intervencijskem ukrepanju, izhajajoč iz študije konkretnega primera, ki ga je predstavilo Društvo Ključ.

Večkrat je bilo poudarjeno, da imajo vse pristojne institucije dolžnost prijaviti sum prisilne poroke, nasilja ali drugih s tematiko povezanih kaznivih dejanj. Zelo pomemben je prvi odziv institucije na prijavo: zaščita žrtve (namestitve v krizni center ali varno hišo), ki ji sledi večdisciplinarna timska obravnavo. Delo z romsko skupnostjo zaradi kulturnih razlik

in neznanja slovenščine zahteva bistveno več časa kot delo z večinskim prebivalstvom, kar je treba prepoznati na državni ravni in zagotoviti ustrezne kadrovske vire.

V tretjem delu razprave so bili opredeljeni vzvodi za napredek v preventivi glede prisilnih porok romskih deklic, to so:

1. priročnik o prepoznavanju prisilnih in zgodnjih porok in ukrepanju v teh primerih,
2. regijsko povezovanje,
3. medinstitucionalno ozaveščanje in usposabljanje institucij,
4. kadrovska okrepitev v institucijah, ki delajo z ranljivim prebivalstvom,
5. centralizacija sistema za izmenjavo informacij glede izpolnjevanja šolske obveznosti,
6. sprememba zakonodaje in izboljšanje sodne prakse,
7. spremljanje najbolj ranljivih družin,
8. reintegracija žrtev,
9. delo z romskimi starši/širšo romsko skupnostjo,
10. delo z mladimi Romi.

Ugotovitve in zaključki posveta so strnjeni v poročilu²⁷.

6.2 »AD HOC« DELOVNA SKUPINA URADA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA NARODNOSTI

Urad je kot vodja izvajanja ukrepa²⁸ iz Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021 na področju problematike bega mladoletnih oseb v škodljiva okolja (zgodnjih porok) in prisilnih porok romskih otrok do zdaj izvedel več sestankov na to temo, ki so se jih udeležili predstavniki teh pristojnih institucij: Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstva za pravosodje, Ministrstva za notranje zadeve (Policija), Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije, okrožnih državnih tožilstev, Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije in Aktiva regijske koordinacije za obravnavo nasilja v družini pri Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije, Centra za izobraževanje v pravosodju.

Ugotovitve in zaključki skupnih in ožjih sestankov so:

- ker so vse pristojne institucije že sprejele smernice, protokole in ustrezna stališča na tem področju, priprava posebnega protokola ukrepanja med institucijami ni potrebna;
- nujno je tako ozaveščanje ciljne skupine (Romov) o škodljivosti bega mladoletnih oseb v škodljiva okolja oziroma z namenom prebivanja v zunajzakonski skupnosti kot tudi ozaveščanje zaposlenih v pravosodnih organih (predvsem državnih tožilcev in sodnikov) o škodljivosti prisotnih stereotipov o romski kulturi pri njihovem delu;
- organizacije romske skupnosti glede na dosedanje izkušnje niso najprimernejše za ozaveščanje pripadnikov romske skupnosti o teh temah, saj je v marsikateri organizaciji oziroma pri njenih predstavnikih še vedno zelo prisotno prepričanje o ozadju, ki upravičuje tovrstne prakse »pod krinko« romske kulture ali drugačnega prikazovanja dejanskega stanja, zato morajo tovrstne aktivnosti izvajati državni organi oziroma pristojne državne institucije in drugi že izkušeni izvajalci na tem področju; k sodelovanju je nujno treba povabiti tudi predstavnike romske skupnosti, še posebej krovno organizacijo – Svet romske skupnosti Republike Slovenije;

- ohraniti je treba medinstitucionalno povezovanje, sodelovanje in izmenjavo izkušenj na tem področju, ki je zelo specifično, zato se bodo predstavniki pristojnih institucij v podobni sestavi redno dobivali z namenom spremljanja tega področja;
- Center za izobraževanje v pravosodju bo izvedel izobraževanja, kamor bo vključena tema delo z romsko skupnostjo in v okviru katerih je predvideno sodelovanje s predavatelji iz drugih institucij;
- Društvo državnih tožilcev Slovenije bo specifično temo beg mladoletnih oseb v škodljiva okolja oziroma z namenom življenja v zunajzakonski skupnosti in obravnavo teh primerov (znova) vključilo v okvir izobraževanj, ki jih ponudijo najširšemu spektru strokovnjakov iz pravosodja (tožilci in sodniki, tako kazenski kot civilni, pa tudi izvršilni) in policije;
- urad in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti bosta v prihodnje tesneje sodelovala pri opredelitvi možnih izvajalcev socialnovarstvenih programov, namenjenih Romom v okoljih, kjer ti živijo, ter pri promociji možnosti, ki jih vsako leto ponuja javni razpis ministrstva na tem področju;
- pri oblikovanju aktivnosti in obravnavi potreb lokalne romske skupnosti je treba izhajati iz vsakega lokalnega okolja posebej ter razmer in značilnosti, ki prevladujejo v posamezni lokalni romski skupnosti;
- aktivnosti v naseljih oziroma okolju, kjer mlade Rominje in Romi živijo, je treba intenzivno nadaljevati in jih še okrepiti ter predvsem graditi zaupanje med romskimi aktivatorji in ciljnim prebivalstvom;
- aktivnosti, ki vključujejo teme, o katerih je Romom težko spregovoriti oziroma za katere se glede na izkušnje ve, da ne bo zanimanja in udeležbe, je treba prilagoditi razmeram v posameznem okolju ter zlasti aktivnosti, namenjene ženskam in deklicam, vključiti v druge aktivnosti in uporabljati bolj neformalne oblike vzpostavljanja stika in zaupnega okolja;
- za učinkovito sistemsko obravnavo problematike je potreben koordinator, ki bo povezal ključne pristojne institucije za opredelitev vrzeli in izboljšav v intervencijskih postopkih ter celovito preventivo;
- okrepiti je treba delo na področju ozaveščanja Romov v večnamenskih romskih centrih in v drugih socialnovarstvenih programih in projektih, ki se izvajajo na terenu.

Na enem od sestankov »ad hoc« delovne skupine je bilo ugotovljeno, da je priročnik, ki bo pripravljen v spletni obliki, po vzoru **Priročnika o identifikaciji, pomoči in zaščiti žrtev trgovine z ljudmi**, ki ga je leta 2016 pripravila Medresorska delovna skupina za boj proti trgovini z ljudmi, izdalo pa Ministrstvo za notranje zadeve, potreben in bi bil koristen pripomoček za institucije in različne organizacije, ki delajo z romsko skupnostjo. Pripravljenost na vsebinsko sodelovanje pri pripravi priročnika so izrazili vsi predstavniki institucij in organizacij, ki so se udeležili sestanka. Dogovorjeno je bilo, da bo vsak od predstavnikov oziroma institucij in organizacij pripravil svoj prispevek in ga poslal uradu, ki bo nato prispevke uredil in pripravil celoto.

26 Dostopno prek: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/SIFOROMA-3/3_Porocilo_Begi-mladoletnih-oseb-v-skodljiva-okolja-t-i.-prezgodnje-poroke-romskih-otrok_18.4.19.pdf

27 Dostopno prek: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/SIFOROMA-3/4_Porocilo_Prisilne-poroke-romskih-otrok_23.4.19.pdf

28 Gre za ukrep za pripravo protokola ukrepanja v postopkih obravnave primerov zunajzakonskih skupnosti z mladoletnimi osebami.

7 ZAKLJUČEK

Pojav zgodnjih in prisilnih porok je prisoten ne le v romskih okoljih, pač pa tudi v nekaterih drugih kulturnih okoljih. Zaradi večje ozaveščenosti romskih družin in posledično več prijav, sorazmerno visoke rodnosti v romskih družinah, priseljenskih trendov ter vse bolj večkulturne Slovenije in Evrope je to pojav, ki se krepi ter zahteva ukrepanje tako z učinkovitimi intervencijami kot celovito preventivo. Medtem ko so bile v preteklosti institucije osredotočene na obravnavo otrok, se v zadnjem času pozornost namenja tudi romskim staršem, ki nosijo ključni del odgovornosti za beg v škodljiva okolja in prisilne poroke svojih (romskih) otrok. Vse institucije morajo delovati s ciljem varovati otrokove pravice in spoštovati predpise, brez upravičevanja nesprejemljivih ali kaznivih dejanj s kulturnimi praksami in tradicijami. Ključno je, da vsaka institucija pozna svojo vlogo, morebitne protokole ukrepanja in pristojnosti znotraj sistema ter jih tudi dosledno izvaja. Ključni vzvod za napredek je tudi pridobitev sodelovanja romske skupnosti, za katero je tematika zgodnjih in prisilnih porok večinoma še vedno tabu, saj se ob tem trči ob globoko zakoreninjene poglede na vlogo ženske v družbi.

Ker je problematika zgodnjih porok zelo kompleksna in občutljiva, je pomembno intenzivno ozaveščanje, motiviranje, izobraževanje in usposabljanje vseh pristojnih strokovnih delavcev – zlasti za razumevanje kulturnega ozadja in miselnosti v romskih skupnostih ter posledic, ki jih imajo te prakse za razvoj otrok in mladostnikov. Najbolj učinkovit je interdisciplinarni način izobraževanja, saj s tem različni deležniki uvidijo svojo vlogo – svoj košček v mozaiku, ter medsebojna odvisnost in povezanost vseh deležnikov. Tako deležniki bolje razumejo vlogo, pristojnosti in izzive drugih institucij ter okrepijo vezi, ki pozneje olajšajo sodelovanje na terenu. V prihodnje bo nujno potrebno tesnejše sodelovanje med institucijami in organizacijami tako v lokalnem okolju kot med lokalno in državno ravnanje.

8 OBLIKE POMOČI

DRUŠTVO KLJUČ – CENTER ZA BOJ PROTI TRGOVINI Z LJUDMI

Trgovina z ljudmi pomeni nezakonito razpolaganje z ljudmi, kot da so stvari. V Sloveniji je trgovina z ljudmi hudo kaznivo dejanje.

Oblike izkoriščanja: izkoriščanje prostitucije ali drugih oblik spolnih zlorab, prisilnega dela, suženjstva, služabništva, beračenja, storitve kaznivih dejanj pod prisilo, prisilna sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitev podobne skupnosti in trgovina z organi, človeškimi tkivi ali krvjo.

Trgovci so fizično, psihično, ekonomsko in spolno nasilni. Uporabljajo prevare, čustveno zavajanje, izkoristijo žrtvin ranljivi položaj, ker potrebuje pomoč, ali pa ji ponudijo plačilo in ugodnosti za pridobitev privolitve v izkoriščanje.

Društvo Ključ je edina specializirana nevladna organizacija v Sloveniji, ki deluje na področju boja proti trgovini z ljudmi. Osebam z izkušnjo trgovine z ljudmi nudi konkretne brezplačne oblike pomoči, tako tujkam/-cem, ki so v Sloveniji izpostavljene/-i prisilnemu spolnemu in drugemu izkoriščanju, kot tudi slovenskim državljanom/-om, ki so žrtve v sami državi ali v tujini.

Oblike pomoči:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- psihosocialna pomoč,
- osnovna pravna pomoč,
- zagovorništvo,
- informiranje,
- pomoč pri umiku iz ogrožajočih razmer,
- pomoč pri vzpostavljanju stikov z organi odkrivanja in pregona,
- pomoč pri pridobivanju dovoljenj za prebivanje v Republiki Sloveniji,
- nameščanje v varnem prostoru,
- vključitev v program (re)integracija,
- pomoč pri organizaciji vrnitve v državo izvora.

Kontakt:

Društvo Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi

P. P. 2722, 1110 Ljubljana, Slovenija

Brezplačna svetovalna telefonska številka: 080 17 22 (vsak delavnik od 9.00 do 13.00)

E-naslov: info@drustvo-kljuc.si

Spletna stran: www.drustvo-kljuc.si

FB: Društvo Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi

Instagram: [drustvokljuc](https://www.instagram.com/drustvokljuc)

DRUŠTVO MOZAIK – DRUŠTVO OTROK

Društvo Mozaik – društvo otrok je nevladna in neprofitna organizacija, ki deluje na območju Ljubljane. Pripadnicam in pripadnikom romske skupnosti nudijo različne oblike pomoči tako na terenu kot v pisarni.

Nekaj metod njihovega dela:

- pomoč pri učenju in nalogah, povezanih s šolo, za osnovnošolce in srednješolce,
- svetovanje staršem,
- pomoč pri branju in pisanju,
- informiranje in pomoč pri uveljavljanju različnih pravic,
- zagovorništvo, spremstvo in pomoč pri urejanju dokumentacije,
- svetovanje posameznicam in družinam,
- pomoč pri reševanju stanovanjske stiske,
- pomoč pri umikanju iz nasilja,
- intenzivno sodelovanje z institucijami in organizacijami,
- drugo (glede na izražene potrebe uporabnika).

Kontakt:

Društvo Mozaik – društvo otrok,

Savska 3a

1000 Ljubljana

info@drustvomozaik.si

Katarina Meden: 031 316 137, katarina@drustvomozaik.si

Natalija Djoković: 070 730 806, natalija@drustvomozaik.si

SVET ROMSKE SKUPNOSTI REPUBLIKE SLOVENIJE

Svet romske skupnosti Republike Slovenije je krovna organizacija romske skupnosti, ki ima sedež v Murski Soboti. Ustanovljena je na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, ki določa tudi njeno sestavo ter okvirne naloge. Naloge sveta so predvsem:

- obravnavanje vprašanj, ki se nanašajo na interese, položaj in pravice romske skupnosti,
- dajanje predlogov in pobud pristojnim organom,
- spodbujanje dejavnosti za ohranjanje romskega jezika in kulture,
- spodbujanje in organiziranje kulturne, informativne, založniške in druge dejavnosti, pomembne za razvoj romske skupnosti,
- razvijanje in ohranjanje stikov z romskimi organizacijami v drugih državah.

Kontakt:

Tel. št.: 02 526 13 04

E-naslov: rskupnost@siol.net

9 VIRI

Djoković, Natalija, Đogić, Katja, Kožman, Maruša, Meden, Katarina, Radešić, Laura, Zaviršek, Darja (2019). Romske družine (priročnik za razumevanje etične prakse v socialnem delu in drugih pomagajočih poklicih v podporo slovenskim Rominjam in Romom). Ljubljana: Društvo MOZAIK – društvo otrok.

Družinski zakonik (DZ). (2017). Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C in 200/20 – ZOOMTVI.

Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (b.d.). Prisilne poroke romskih deklic. <http://www.irssv.si/category-list-potreben-za-bt-slider/650-prisilne-poroke-romskih-deklic>

Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1). (2008). Uradni list RS, št. 50/12 – UPB, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20 in 91/20).

Konvencija o otrokovih pravicah (1991). Uradni list SFRJ – MP, št. 15/90, Uradni list RS, št. 9/92, 3/93, 9/93, 5/99, 2/08, 3/11 in 9/12.

Unicef. 2001. Il matrimonio precoce: Innocenti Research Centre. <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest7i.pdf>

Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti (2019). Posvet Skupaj smo uspešnejši: Begi mladoletnih oseb v škodljiva okolja – zgodnje poroke romskih otrok: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/krepitev-nacionalnega-posvetovalnega-procesa-nacionalna-platforma-za-rome-siforoma-3/posvet-skupaj-smo-uspesnejsi-begi-mladoletnih-oseb-v-skodljiva-okolja-t-i-prezgodnje-poroke-romskih-otrok/>

Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti (2019). Posvet Skupaj smo uspešnejši: Prisilne poroke romskih otrok: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/krepitev-nacionalnega-posvetovalnegaprocesa-nacionalna-platforma-za-rome-siforoma-3/posvet-skupaj-smo-uspesnejsiprisilne-poroke-romskih-otrok/>

Zakon o kazenskem postopku (ZKP). (1994). Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US, 65/16 – odl. US, 66/17 – ORZKP153,154, 22/19, 55/20 – odl. US, 89/20 – odl. US, 191/20 – odl. US in 200/20.

Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). (2013). Uradni list RS, št. 15/13, 23/15 – popr., 10/17, 46/19 – odl. US in 47/19).

Zakon o nepravdnem postopku (ZNP). (2019). Uradni list RS, št. 16/19.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008). Uradni list RS, št. 16/08, 68/16 in 54/17 – ZSV-H).

Zakon o socialnem varstvu (ZSV). (1992). Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19 in 189/20 – ZFRO).

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) (1976). Uradni list SRS, št. št. 69/04 – uradno prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI).

10 PRILOGA

Priloga 1: Usmeritve in priporočila za delo strokovnih socialnih delavcev CSD v primerih begov mladoletnic in mladoletnikov v škodljiva okolja (Skupnost centrov za socialno delo Slovenije, junij 2017)

USMERITVE IN PRIPOROČILA ZA DELO STROKOVNIH DELAVCEV CSD V PRIMERIH BEGOV MLADOLETNIC IN MLADOLETNIKOV V ŠKODLJIVA OKOLJA

Skupnost centrov za socialno delo Slovenije, junij 2017

Usmeritve in priporočila se uporabljajo v vseh primerih, ko CSD ali interventna služba prejme informacijo, da **se mladoletnica ali mladoletnik (v nadaljevanju mladoletnik) nahaja v okolju, kjer so starši onemogočeni pri izvajanju roditeljske pravice**. Informacijo o tem lahko CSD oz. interventna služba prejme od staršev mladoletnika, policije ali drugih oseb. Strokovni delavec se mora ob prejeti informaciji takoj povezati s policijo, saj je dobro sodelovanje vseh institucij ter hiter in odločen odziv vseh pristojnih velikega pomena za uspešno pomoč mladoletniku. Pri begih mladoletnikov gre pogosto tudi za kazniva dejanja.

Po prejetem obvestilu interventna služba oz. CSD na območju katerega se mladoletnik takrat nahaja, **najprej pridobi informacije o mladoletniku, s katerimi razpolaga ter pripravi oceno ogroženosti**. Strokovni delavec CSD v ta namen zbere vse informacije, ki jih je v dani situaciji mogoče zbrati o mladoletniku, njegovi družini, družinski dinamiki, okolju, kjer se nahaja, stikih z drugimi osebami in organi, zdravstvenem stanju mladoletnika itd. Strokovni delavec pripravi oceno ogroženosti in preveri stopnjo mladoletnikove **ogroženosti. Če je stopnja mladoletnikove ogroženosti visoka, se za nadaljnje delo uporabljajo usmeritve in priporočila v nadaljevanju**.

V primeru visoke ocene ogroženosti, se strokovni delavec poveže s policijo. CSD in policija skupaj načrtujeta in uskladita nadaljnje korake. Skupen cilj je izločitev otroka iz škodljivega okolja, privedba mladoletnika na policijsko postajo in predaja staršem, če je to v njegovo korist. Strokovna služba CSD se mora nemudoma odzvati na zaprosilo policije za prisotnost strokovnega delavca na kraju dogodka oz. na policijski postaji. Strokovni delavec sledi oceni policije o nujnosti njegove vključitve že na samem kraju, kjer se mladoletnik nahaja, oz. se neposredno vključi v postopek po privedbi mladoletnika na policijsko postajo, v kolikor ni možno sodelovanje mladoletnikovih staršev.

Strokovni delavec CSD na zaprosilo policiji izroči mnenje o škodljivosti okolja, v katerem se nahaja mladoletnik. Škodljivo okolje je okolje:

- v katerem mladoletnik biva brez soglasja staršev pri osebi, ki ne razpolaga s sodbo, odločbo ali drugim pravnim aktom, na podlagi katerega se mladoletnik sme nahajati pri njemu,
- v katerem mladoletnik živi v odnosu podobnem zunajzakonski skupnosti s polnoletno ali mladoletno osebo brez soglasja staršev oz. skrbnika enega ali morebiti obeh mladoletnikov in hkrati prevzema vloge, ki niso primerne njegovi starosti in zrelosti,
- v katerem je velika verjetnost škodljivih navad, razvad, zlorabe alkohola ali drog, navajanja in omogočanja storitev kaznivih dejanj ali prekrškov,

- kjer je velika verjetnost zanositve mladoletnice,
- **kjer se dopušča opuščanje obiskovanja šolanja,**
- v katerem mladoletnik nima dostopa do zdravnika.

Pri tem **ni pomembno ali je mladoletnik samovoljno v škodljivem okolju ali je bil v to prisiljen.**

Mnenje mladoletnika se upošteva pri presoji škodljivosti okolja na njegovo trenutno in dolgoročno korist. Ko se mladoletnik nahaja v njemu škodljivem okolju, ne more sam odločati, kaj je zanj dobro, saj mu tudi zakonska ureditev te pravice ne dodeljuje. Starši imajo pravico in dolžnost, da z neposredno skrbjo zagotavljajo uspešen telesni in duševni razvoj svojih otrok.

Strokovni delavec CSD v primeru visoke stopnje ogroženosti otroka sodeluje v vseh aktivnostih za izločitev mladoletnika iz škodljivega okolja, motivira, da bi se mladoletnik prostovoljno vrnil k staršem oz. zakonitemu zastopniku in sodeluje pri pripravi mladoletnika na pogovor na policijski postaji.

Pogovor z mladoletnikom se opravi brez prisotnosti drugih oseb (npr. zunajzakonskega partnerja, staršev, drugih prisotnih oseb v škodljivem okolju). Strokovni delavec se z mladoletnikom pogovori o motivu za pobeg in zadržkih za vrnitev domov ter ga motivira za odhod iz škodljivega okolja in za vrnitev domov. V kolikor se oceni, da vrnitev domov ni v korist mladoletniku, strokovni delavec CSD mladoletnika motivira za odhod v krizni center oz. poskrbi za drugo ustrezno namestitev. Kadar mladoletnik zavrača odhod iz škodljivega okolja, fizična prisila ni učinkovita in je potrebno še posebej skrbno voditi pogovor, v katerem bi mladoletnika uspeli motivirati za povratek k staršem.

Pred povratkom k staršem, je v domačem okolju potrebno odpraviti razloge, ki bi morebiti lahko ogrožali mladoletnika, s starši opraviti prvo socialno pomoč in jih pripraviti na mladoletnikovo vrnitev.

V praksi se pogosto dogaja, da mladoletniki v takih situacijah povedo, da ne želijo domov, ker se bojijo kaznovanja ali, ker je doma nekaj narobe. Strokovni delavec CSD se pogovori s starši in v načrtu pomoči zapiše tudi, s strani staršev, pridobljeno zagotovilo, da mladoletnika ne bodo fizično ali kako drugače kaznovali.

Strokovni delavec CSD sodeluje tudi z osebami, ki so prisotne v škodljivem okolju in jih motivira, da mladoletnika ne vabijo k ponovni vrnitvi v to okolje ter opozori na že zaznane in tudi še možne posledice njihovega ravnanja.

Mladoletnika se po vseh opravljenih aktivnostih na policijski postaji preda staršem, v izjemnih primerih (predhodno nasilje, grožnje s smrtjo, popolnoma odklonilen odnos staršev do sodelovanja z institucijami ipd.) policija otroka izroči CSD oziroma v sodelovanju s CSD poskrbi za potrebno zdravstveno oskrbo in morebitno namestitev v krizni center za mlade. Mladoletnik se v krizni center namesti v soglasju s starši ali na podlagi odločbe o odvzemu otroka staršem in namestitvi v krizni center. V primeru namestitve je v korist mladoletnika, da krizni center za mlade ne zahteva mladoletnikovega soglasja za namestitev, temveč se z njim dogovori o pogojih bivanja, ki bodo del načrta pomoči mladoletniku.

Strokovni delavec krajevno pristojnega CSD (glede na stalno prebivališče mladoletnega oz. družine) naslednji dan vzpostavi stik z mladoletnikom z namenom preverjanja varnosti, informiranja in dogovora o pripravi načrta pomoči. V primeru, da je naslednji dan vikend

ali praznik, to opravi strokovni delavec interventne službe CSD na zaprosilo pristojnega CSD, v kolikor je ta že prevzel obravnavo ali pa če se intervencija odvija čez vikend oziroma praznik. Strokovni delavec nudi podporo tudi staršem.

Krajevno pristojni CSD ves čas ohranjanja kontakt z mladoletnikom in družino. Pripravi načrt pomoči družini in mladoletnemu ter spremlja znake morebitnih kaznivih dejanj in znake ogroženosti mladoletnika. Mladoletnika in starše je na primer potrebno spodbujati k vzpostavitvi primernih odnosov in varnega okolja, šolanju mladoletnega, učenju in ohranjanju aktivnosti, ki so primerne za mladoletnega, zaščiti pred nezaželeno zgodnjo nosečnostjo, opuščanju škodljivih navad ipd.

PRVA FAZA (interventna služba ali CSD):

1. Po prejemu informacije, da se otrok nahaja na kraju, kjer so starši onemogočeni pri izvajanju roditeljske pravice, se strokovni delavec poveže s policijo.
2. Zbira informacije.
3. Preveri ali:
 - ima mladoletnik soglasje staršev za bivanje v tem okolju,
 - oseba pri kateri se nahaja mladoletnik razpolaga s sodbo, odločbo ali drugim pravnim aktom, na podlagi katerega se mladoletnik sme nahajati pri njemu,
 - je okolje za mladoletnika škodljivo.
4. Pripravi oceno ogroženosti.
5. Na zaprosilo policije poda mnenje o škodljivosti okolja v katerem se mladoletnik nahaja in načrtuje nadaljnje delo skupaj s policijo ter na zahtevo policije sodeluje pri intervenciji v okolju, v katerem se mladoletnik nahaja.

DRUGA FAZA (interventna služba ali CSD):

6. Na zahtevo policije sodeluje na policijski postaji.
7. Opravi pogovor z mladoletnikom in ga motivira za odhod domov oz. v varno okolje.
8. Opravi pogovor s starši.
9. Opravi pogovor z osebami prisotnimi v škodljivem okolju.
10. Preda mladoletnika staršem oz. ga namesti v varno okolje (KCM itd.) - v primeru odločitve o potrebnosti ukrepa odvzema otroka, CSD izda odločbo

TRETJA FAZA (krajevno pristojni CSD):

11. Pripravi načrt pomoči družini in mladoletniku.
12. Oblikuje varnostni načrt skupaj z mladoletnikom.
13. Ohranja stik z mladoletnikom in njegovo družino ter spremlja.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti; Direktorat za družino je pripravljene smernice pregledal (junij 2017) in jih ocenjuje kot koristen pripomoček pri izvajanju nalog strokovnih služb z namenom zaščite mladoletnikov pred bivanjem v zanje škodljivem okolju.

Sekretarka Skupnosti CSD Slovenije

mag. Darja Kuzmanič Korva

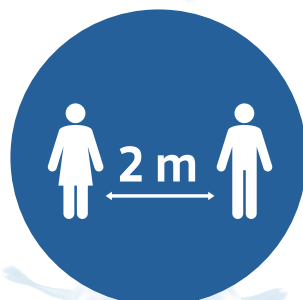

NALEZIMO SE DOBRIH NAVAD

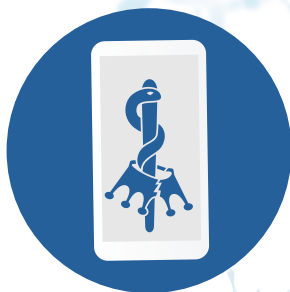
CEPIMO SE

Redno umivanje in
razkuževanje rok

Razdalja 2 m

Vključena aplikacija
#OstaniZdrav

Nošnja zaščitne
maske

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD ZA NARODNOSTI

Operacijo delno financira Evropska unija
Program za pravice, enakost in državljanstvo